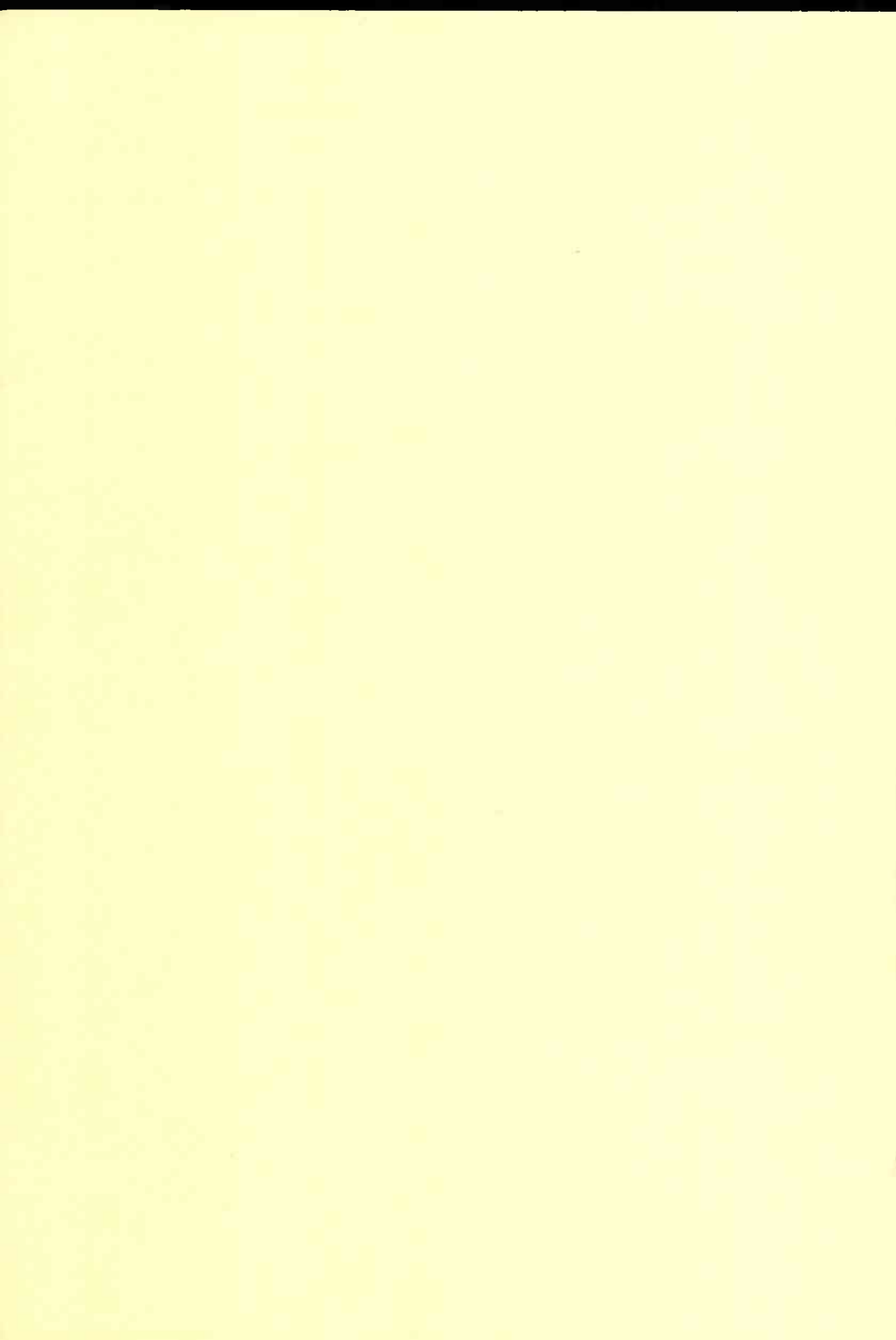


[illegible]



Tussen Vecht en Eem jaargang 12, aflevering 3, sept. 1982.

Historisch tijdschrift van de Stichting "Tussen Vecht en Eem",
centrale organisatie van vrienden van de historie van het Gooi en
omstreken.

Bestuur

voorzitter

Mr. W.G.M. Cerutti, J.P. Coenstraat 77, 1215 KP Hilversum,
tel. 035-19471

secretaris

Mr. D.C.J. Bakker, Brinklaan 18b, 1404 ET Bussum,
tel. 02159-12846

penningmeester
lid

K. Kool, Jagerspad 31, 1251 ZW Laren, tel. 02153-15680
E.A.M. Scheltema-Vriesendorp,
Turfpoortstraat 39, 1411 EE Naarden, tel. 02159-43610

redactie secretaris
redactie

E.A.M. Scheltema-Vriesendorp
Dr. A.C.J. De Vrankrijker, Dr. A.J. Kölker, F. Renou,
J. Daams, E.E. van Mensch

Activiteitencommissie

voorzitter
lid

E.W. Kwak, Statenlaan 32, 1405 EX Bussum, tel. 02159-35692
C. van Aggelen, F. van Boetzelaer.

TVE-bijeenkomst

Iedere tiende van de maand een informele bijeenkomst-voor leden
én belangstellenden- in de wijnboutique en bistro De Turfloods,
Nieuwe Haven 33, Naarden, vanaf 20 uur, de zgn. "tiende kout".

Lidmaatschap

U kunt zich als lid van TVE aanmelden door overmaking van
f 17,50 op rek.nr. 47.62.75.199 Amro-bank Laren (gironr. van
de bank 32750) tnv TVE.
Nieuwe leden ontvangen alle in het kalenderjaar dat men lid
wordt verschenen nummers gratis.

*Geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen is slechts toegestaan onder uitdrukkelijke
bronvermelding*

druk: Spiegelprint - Bussum - 02159 - 14074

Inhoud

	pagina
J.M.I. Koster-van Dijk, Gooise Bosbrieven Een tekstuitgave aangaande de aloude bosgebruiken	190
A.J. Kölker, Overzicht van "De Archieven in Noord Holland", sleutel tot het verleden	204
P.W.de Lange, Iets over de oudste geschiedenis van het Gooi tot ca. 1400. Waarheid en verzinzel	212
Actualiteiten	
Samenwerking tussen de Vereniging van Vrienden van het Gooi en de Stichting TVE	227
De Vereniging van Vrienden van het Gooi	229
Succesvolle Jaardag van TVE in Weesp	232
Streekarchief	233
Stad en Lande van Gooiland definitief opgeheven	235
Historische Kring Blaricum opgericht	235
Erfgooiers-schilderingen van Eppo Doeve	237
Mededelingen van aangesloten kringen	239
Monumenten en jongere architectuur	240
Cursus Gooise Historie 1982	241
Literatuur	242

Gooise bosbrieven

Een tekstuitgave aangaande de aloude bosgebruiken

J.M.I. Koster-van Dijk - Huizen

In 1956 kreeg het Goois Museum van zijn voormalig bestuurslid, de heer K.J. Perk KJz., als legaat een omvangrijke collectie papieren, afkomstig van diens grootvader, de alom bekende Hilversumse notaris Albertus Perk. Bij dit legaat ("de tweede collectie Perk") bevond zich een portefeuille met zaken aangaande het Gooise bos met daarin o.a. 4 Gooise bosbrieven uit de jaren 1365 (of 1364) 1), 1421, 1437 en 1514 en een getuigenverklaring uit 1533 van enige oude Huizers over de Gooise bosgebruiken en de jacht. Enklaar had reeds van deze bosbrieven melding gemaakt en de jongste twee kunnen publiceren; hij had echter daarbij aangetekend, dat de oudste twee helaas verloren waren gegaan 2). Dat dit niet het geval was, ontdekte dr. P.W. de Lange bij het inventariseren van deze tweede collectie Perk. Hij beschreef zijn vondst in de Mededelingen van het Goois Museum 3). De collectie is inmiddels van het museum naar het Gemeentearchief te Hilversum overgebracht. Aangezien het voor de kennis van onze streekgeschiedenis van waarde leek ook de inhoud van de oudste twee bosbrieven te publiceren, is tot transcriptie van deze en de genoemde getuigenverklaring besloten. Hierbij valt op te merken, dat de eerste bosbrief (van 1365 of 1364) helaas een slordig afschrift is van een onbekend schrijver (in 16e- of 17e-eeuws handschrift?). Er was geen watermerk te bespeuren, zodat een preciese datering onmogelijk werd. Vermoedelijk heeft de schrijver getracht het 14e-eeuwse schrift na te bootsen. Het aan beide zijden beschreven folio-vel (papier) is aan de randen iets gehavend, bevat enige vlekken en er zijn enkele woorden in de tekst vergeten. In de marge staan enige kanttekeningen, die vermoedelijk van de hand van Albertus Perk zijn. Toch zullen we het voorlopig met deze enigszins gebrekkige tekst moeten doen, totdat misschien ooit het origineel opduikt. De tweede bosbrief (van 1421) is eveneens een afschrift van een onbekend schrijver. Het bestaat uit 1 folio-vel (papier) aan 1 kant beschreven in waarschijnlijk 16e-eeuws handschrift; het is een zeer volledige en netjes geschreven tekst met een onderschrift, dat waarschijnlijk eveneens van Albertus Perk afkomstig is. De getuigenverklaring van 1533 is in origineel, op perkament beschreven, met nog 2 (beschadigde) uithangende zegels, in de tweede collectie Perk bewaard gebleven.

Vermeldenswaard is, dat van de vierde bosbrief (van 1514), naast een kopie ook nog een origineel bewaard is gebleven; op perkament, met nog enige uithangende (beschadigde) zegels, echter aan de rand gehavend en met enige gaten in de tekst. Aangezien uit tekstvergelijking met de bij Enklaar in diens Middeleeuwse Rechtsbronnen afgedrukte kopie uit het Privilegieboekje van Stad en Lande van Gooiland bleek, dat een transcriptie van het enigszins gehavende origineel inhoudelijk niets meer kon bieden dan de reeds gepubliceerde vierde bosbrief, besloot ik van verdere uitgave af te zien. Hetzelfde geldt voor de derde bosbrief (van 1437), die eveneens als kopie bij Enklaar is afgedrukt en die daar vollediger is weergegeven, dan het in de collectie Perk aanwezige afschrift (zie noot 2).

Bosbrieven

De bedoelde bosbrieven zijn een soort overeenkomsten die de heren van Nijenrode, als erfmaarschalcken van Gooiland, met de stad Naarden en de dorpen van Gooiland hadden gesloten. Daarin werd ondermeer vastgesteld, dat men als inwoner van Gooiland, geërfde in het bos en gegoed zijnde, gerechtigd was tot de boshouw 4). Tevens werd bepaald wie tot houtvester benoemd kon worden (jaarlijkse benoeming), wie benoemde en wanneer de houw zou plaatsvinden (om de 6, later om de 7 jaren). De houtvesters wezen de gerechtigden hun deel van de bomen aan; hoe meer koptienden men betaalde, des te meer mocht men kappen. Op verkeerdt hakken, maaien, beweiden met schapen, stenen graven en hout weghalen, in en om het bos, stonden verschillende boetes; deze konden zelfs tot verbanning uit Gooiland leiden. Ook wie er mocht bekeuren, werd in de bosbrieven geregeld. De opbrengst van de boetes was voor 1/3 deel voor de heer, 1/3 voor Stad en Lande van Gooiland en het laatste derde deel voor de aanbrenger.

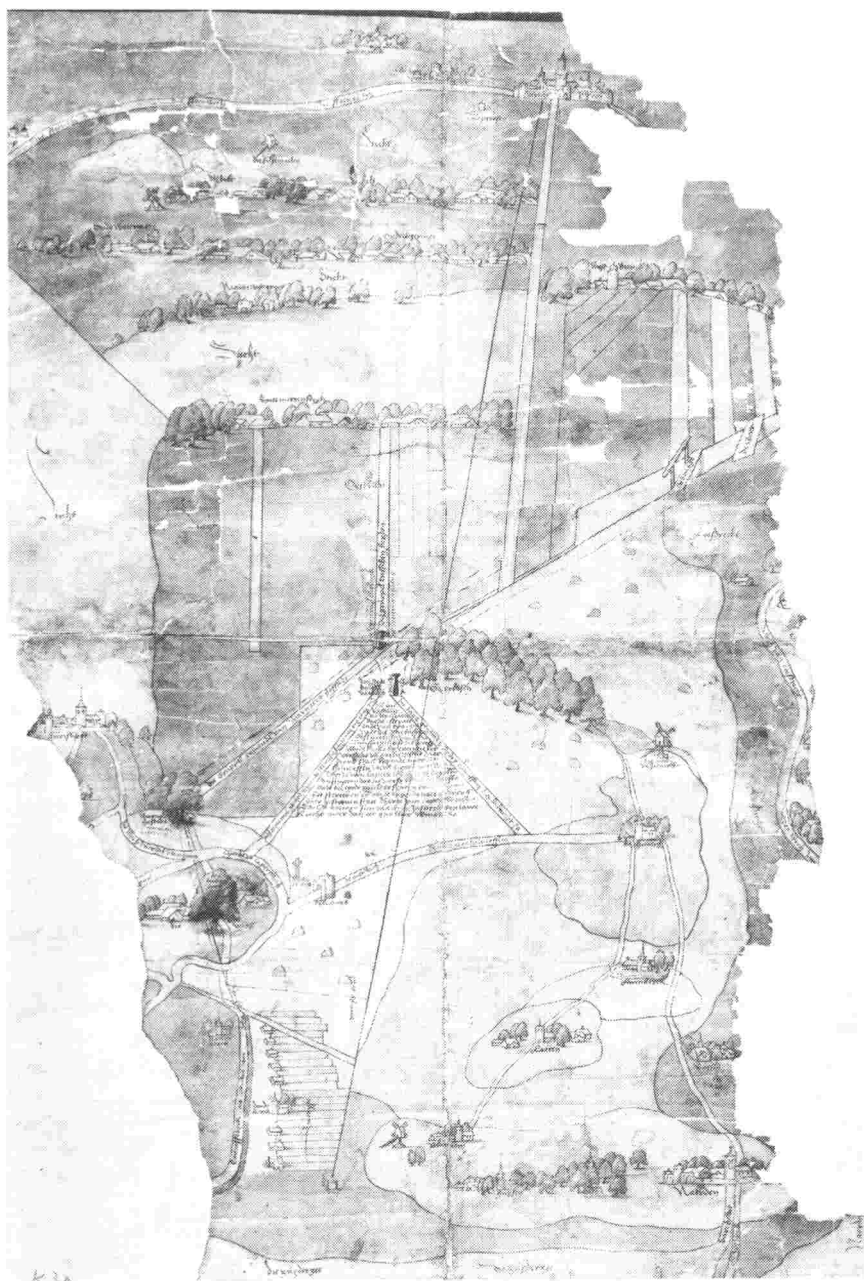
De bosbrieven onderscheiden zich o.a. door verschillen in de hoogtes der boete, wijzigingen in de bekeuringsvoorschriften en in de laatste ons bekende bosbrief van 1514 werd de houw op om de 7 jaren gesteld i.p.v. de gebruikelijke 6. Hieruit kunnen we vrees voor een te intensief kappen afleiden. Doch deze regels hebben de ondergang van het Gooise bos niet kunnen voorkomen; in het begin van de 17e eeuw is het bos geheel verdwenen. Tengevolge van een energiecrisis, zoals de heer J. Daams veronderstelt of hebben de Spaanse troebelen daartoe bijgedragen 5)?

Getuigenverklaring te Huizen

In dit stuk staat te lezen, dat voor Reynier Claesz., schout, Claes Ghysbertsz., Wychert Tymensz., Willem Ryxz., Lambert Coppenz. en Seyns Henrixz., schepenen van Huizen, verschenen zijn op verzoek van jonkheer Willem Turck, heer van Nijenrode, de volgende personen: Rycout Willemsz., 84 jaar oud, Lambert Frederixz., 78 jaar, Gerrit Claesz., 60 jaar, Aernt Lauffenz., 70 jaar, Lubbert Hermansz., 64 jaar, Lambert Ryxz., 67 jaar, Peter Jansz., 66 jaar. Allen zijn burenen en inwoners van Huizen, goede eerbare personen van naam en faam, waardig om te geloven. Zij hebben onder ede de volgende verklaring afgelegd: alvorens in het bos te gaan houthouwen, werd er door de erfopvolger van Jan van Nijenrode een behoorlijke kennisgeving (= wete) gedaan; de erfopvolger heeft het eerste merkijzer om het hout te tekenen, de stad Naarden het tweede en de dorpen het derde (ten behoeve van de opbrengst van de houthouwen); deze manier van houthouwen is altijd gebruikelijk geweest en wordt nog rustig en vredelijk onderhouden, naar voorschrift van de bosbrief (vermoedelijk is hier die van 1514 bedoeld). Sommigen herinneren zich nog dat zij volgens de bosbrief, de oude, blinde Jan van Nijenrode, als voogd van de erfgenamen van Nijenrode, zelf in persoon de wete gedaan hebben. Voorts zeggen zij, dat men niet in het bos bekeuren mag, als men hierin niet met tiende gegoed is, eveneens volgens de voorschriften. Dan volgt nog een verklaring aangaande het feit dat de erfopvolgers altijd rustig en vredig met fretten en honden in Gooiland gejaagd hebben, zonder tegenspraak van iemand. Al het voorafgaande hebben zij ook reeds van hun ouders gehoord. Deze verklaring onder ede geschiedde op 5 maart 1533 te Huizen en ter certificatie en getuigenis der waarheid hadden de schepenen hun zegel hieraan gehangen. De getuigenverklaring is vermoedelijk een stuk uit een procesdossier, hoewel het niet uitgesloten is dat het iets te maken heeft met de codificatie van gewoonten, zoals door Karel V in 1531 was voorgeschreven.

Processen over het gebruik en genot van de meente en het bos

Zoals bekend verondersteld mag worden, waren de regels voor gebruik en genot van de heiden en weiden vastgelegd in verschillende schaarbrieven (de eerste van 1404, vervolgens van 1442, 1455 en 1568). De eerste bosbrief is dus van aanzienlijk oudere datum. Tegen deze regels is nogal eens gezondigd. Vooral over de vraag, wie nu eigenlijk als eigenaar is aan te merken van de gemene gronden in Gooiland (waaronder begrepen het bos), is voor het Hof van Holland en tot in hoogste instantie voor de Grote Raad van Mechelen geprocedeerd 6). In een proces over de gevangenneming van enige personen, die hout gehaald



Kaart met het "Goyersbosch", ca 1538

hadden in het "Gooierbos", - tussen de Procureur-Generaal namens de Graaf van Holland, heer van Gooiland, als eiser en Naarden met de dorpen van Gooiland, verweerders - werd door het Hof van Holland duidelijk beslist, dat aan de Graaf van Holland de naakte eigendom van het bos toekwamen aan verweerders het gebruik en genot. De kwestie kwam in het kort op het volgende neer: Geryt Dircxz., Ghyskyn Coppenz. en Ghys de Ridder waren door verweerders gevangen genomen en te Naarden gevangengezet, vanwege het feit dat zij uit het "Gooierbos" afgehouden takken en bomen aan het wegvoeren waren. Deze takken hadden zij echter van de Graaf van Holland gekocht en daarom liet deze dan ook zijn Procureur een proces aanspannen om het gedrag van verweerders te corrigeren en hen tot eerlijke en profijtelijke boetedoening te laten veroordelen. Verweerders wierpen nog tegen, dat zij gerechtigd waren op te treden tegen personen, die inbreuk maakten op de houw in het Gooise bos; echter tevergeefs, zoals uit het vonnis van het Hof van Holland d.d. 14 april 1470 7) blijkt. Zij werden veroordeeld om blootshoofds en op hun knieën het Hof, namens de Graaf, om vergiffenis te smeken en een boete van 500 leeuwen van 60 groten per stuk te betalen. Deze boete was heel wat lager dan eiser gevorderd had; echter de staat van armoede, waarin Stad en Lande van Gooiland zich bevond, had het Hof van Holland tot matiging doen besluiten. Keren we thans terug tot de transcripties van de twee oudste bosbrieven en de getuigenverklaring uit de tweede collectie Perk, welke zich, zoals reeds gezegd, nu in het Gemeente-archief te Hilversum bevindt (zie noot 7), in tegenstelling tot de eerste collectie Perk. Deze laatste, als koptiende-archief aangeduide verzameling, is door het Rijksarchief te Haarlem aangekocht en door dr. A.C.J. de Vrankrijker geïnventariseerd.

Noten

- 1) In de literatuur staat overal 1364, op grond van lezing van Albertus Perk. Volgens mij staat er echter in deze bosbrief: "Gegeven in den jare ons heren dri hodet vive en tsestich op Sinte Angniete dach" (dus vive i.p.v. vire; o.m. aangezien dat meestal als viere voorkomt in teksten uit die tijd).
- 2) D.Th. ENKLAAR en A.C.J. de VRANKRIJKER, *Geschiedenis van Gooiland, deel I: De Middeleeuwen* (reprint Hilversum 1972), pp. 144-151. De bosbrieven van 1437 en 1514 zijn gepubliceerd in: D.Th. ENKLAAR, *Middeleeuwse Rechtsbronnen van Stad en Lande van Gooiland, serie: Werken der Vereeniging tot Uitgaaf der Bronnen van het Oud-Vaderlandsche Recht*,

- 3e reeks, nr. 3, Utrecht 1932, resp. pp. 405-407 en pp. 414-416.
- 3) P.W. de LANGE, "Verloren gewaand en teruggevonden", in *Mededelingen van het Museum van het Gooi e.o.*, 1963/64, VIII, pp. 26-29. Dr. De Lange schreef ook over Albertus Perk zelf een artikel genaamd: "Eén en ander over Albertus Perk (1795-1880)", (Uitgave: *Hilversumse Historische Kring Albertus Perk ter gelegenheid van de herdenkingstentoonstelling "Albertus Perk en zijn tijd"*, Hilversum, 1980). Op deze plaats wil ik dr. De Lange oprecht dankzeggen voor het afstaan van het door hem gevonden materiaal.
 - 4) A. PERK, "Nalezingen en bijvoegsels op de Opkomst en Ondergang der stad Naarden van HORTENSIUS", in *Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap (Nieuwe reeks, nr. 5, Utrecht 1866)*, pp. 254-264 ("Het Gooische Bosch") en pp. 299-306 ("Het Geslacht Nijenrode"). Zie ook: E. LUDEN, *Het Gooi en de Erfgooiers* (Hilversum 1931), pp. 34-35.
 - 5) J. DAAMS, *Vroegere energiecrises in het Gooi en de invloed daarvan op het landschap*, in *TVE*, jrg. 10, 1980, afl. 4, pp. 215-238.
 - 6) D.Th. ENKLAAR, *Middeleeuwse Rechtsbronnen*, pp. 323-333 (vonnis Hof van Holland); pp. 333-339 (vonnis Grote Raad van Mechelen, eigendomsvaststelling van de meente); pp. 407-414 (vonnis Hof van Holland, over bevoegdheid in het Gooierbos). Zie ook: J.M.I. KOSTER-van DIJK, *Gooilanders voor de Grote Raad* (uitgave: *Verzamelen en bewerken van de jurisprudentie van de Grote Raad, Nieuwe Reeks, nr. 3, Amsterdam 1979*), pp. 28, 29, 32, 33, 43, 44, 71, 85, 113, 114, 122, 123, 129, 130, 133, 139 en de verwijzingen aldaar naar ENKLAAR e.a..
 - 7) Fonds: *Goois Museum*, doos IX, map I-A-3a.



Albertus Perk

Allen den ghenen die desen brieff sullen sien off hoeren lesen
 doe(n) wij verstaen Ghisbert van Nienrode, ridder, die poerte
 van Naerden ende mit der ghemente van Golant, dat wij op ons
 ghedraghen sijn alsulcker voorwaerden als nae bescreven is soe
 dat wij onsen bosche bestaeden sellen aen enen man, die woen-
 achtich is in Golant ende gheervet is in den bosch en ghegoet
 binnen Goeylant te vijftich pont Hollans off daer en boeven
 waer dat zake dat hij misdede dat men wiste waer dat men die
 boeten panden soudende waer dat zake dat die houder des
 boskers hout houwede ende men t hem bewijzen mochten met twee
 goeden knaepen, soe verboerde hij een halliff pont groet gel-
 de, alsoe dicke als hij dat dede ende waer dat saeke dat een
 ander man hout houwede uut den boessche ende men hem dat be-
 vise mochten ende hij niet en beseide den man, soe verboerde
 hij selver een halliff pont grot, alsoe dicke als hij dat dede.
 Ende als t jaer omme compt soe sel men hem sin gelt maken bij
 enen man, die heer Ghisbert van Nienrode daertoe nempt en
 voert uut Nerden enen man ende uut elker ghebuerte van Golant
 enen man ende sin ghelt te maken uut bosche ende dat te bie-
 den in der kerke van Naerden ende in der kerke van Laren. Ende
 als die meente van Goeylant begherte enen hou, soe sellen sij
 selver uut elker buerte keysen enen man, die elke et sijne be-
 wijst nae dien dat sij daerin hebben ende mijn heere van
 Nienrode enen man die t sijn ontfact gheliken enen andere en-
 de daer toe te sien dat die bossche onverdervet blivet ende
 elck boede(l)houts sel gheven (a) groten den bevisers hoeren
 cost mede te betalen. Ende als die hou gedaen is, soe sel die
 man daer die bosche an bestaet is den bosche bewaeren als hier-
 voer geschere staet en waer dat saeke dat eene man hout hou-
 wede en hij es nit laten en woude om den hoeder des boskes,
 dat soude men claeghen daer men en beschijt te hebben en vest
 cost dat men daerom dede mit malcanderen ut te dragen al men
 in den bosche gheervet is en noch in den bosch te maeyn noch
 om den bosche en gheure hands goet te gaen binnen den bosche
 noch daer om bennen twee roden nae bi der bote van vijf schil-
 de et en waer sake dat eene man sin goet on (b) lepe ontwe-
 kende dat waer op vijf groet ende die van Hilversom hoer hout
 uut den (c) voeren dat sij daerin hebben en ghen hout daer
 (kr)ijgen bij vijf schilde en dat hout vervoren en wat hout
 uut den bosche vallet buten Golant niet te vercopen noch te
 voeren bij vijf childen. Van dese voerschreven boeten sel die
 graff van Hollant hebben eene derdendel ende et lant van
 Golant dat ander derdedel ende dat derde derdendel die baliu
 mit die twee schou(ten) en nit den hoeder des bosches elc

allike weer in te tasten en dese voorvarden niet te breken et en sij bij heere Ghiseberde en bij den ghemenen landen van Golant off sij eene beter vynden conste(n). Voert soe en sel men (d) noch geure hande stot uut den bosche houden omdat wij dit staende vast houden willen, soe hebben wij Ghisbert van Nienrode, ridder voerss., die poerte van Naerden, Meynart Jacopsszoen, Willem Dam Alberts die Wilde, Ghert Willetgenssoen, Piter Ghisbertsoen, Jan Hillemsoen, schepenen van Golant desen brief besegelt mit onsen segel en want wij wille heer Wychgert Schillincs, Abel Abelssoen, Tyman Willamssoen, Gerit Deger, Albert Heynenssoen, Jacop Aerntssoen en Rycout Roedetgen ghene segel en hebbe wij onder die goeder lude segelen voerss. gegeven in den jare ons heren dri hodet vive en tsestich op Sinte Angniete (?) dach (e)

Kanttekening van Albertus Perk:

waars 1364

int slot als duizend weggelaten

Gijsb. van Nienrode wel beleend A^o 1455

Jan van Nijenrode A^o 1484

doch omstreeks 1356 komt ook Gijsbert van Nijenrode

voor die Zoest verbrandde

in 1464 waren ook geen schepenen van Golant meer

Noten

(a) niet ingevuld

(b) onleesbaar door vlek

(c) woord vergeten; hier moet waarschijnlijk "bossche" staan

(d) woord vergeten

(e) datum waarschijnlijk: 21 januari (St. Agnes) 1365. Anderen lezen vire en tsestich. Zie kanttekening van A. Perk en noot 1

Jan van Nijenrode, Splynter van Nijenrode, baliu van Neerden, Weespe, Muden ende van Goylant, die burghermeysters der stede van Naerden mitten buermeysters van Goylant doen condt ende te weten allen goeden luden mit desen opene brieve dat wij om nutheyt van der stede wegen ende des gemeene lants eendrachtelick om gemeene oerbaers willen des ghemeen lants voirss. minliker malck mit ander overdragen zijn ende dairin verbonden, dat men in den bossch nyet houwen en zullen dan om elk sess jaren ende elck dan daerin houwen na doen dat hij daerin gegoet is ende hem die houvesters merken ende wijsen zullen na den hou ende oude kostume ende nyemant die daerin gegoet ende hout houdende boven dat hem gewijst wair ende gemerket dat wair bij vijff ponden. Voirt nyemant anders die dair nyet in gegoet en is off gegoet in den bossch buten den hou te houden bij dertich ponden, noch binnen den hou die dair nyet in gegoet en is. Voirt nyemant gheen hoei in den bossch te mayen, gheen steen dairin te graven, noch ghene scapen dairin te gaen bij vijff ponden ende gheen hout buten Goylant te vueren dat uten bossch gecomen is bij dertich ponden. Des sal men den eersten hou in den bossch houden bynnen dat eerste jair dat dese bede gesoent sal wesen tuschen onsen lieven genadigen ende die stadt van Utrecht ende voirt tot allen sess jaren als voirss. Is ende dat eendrachteliken elck mit ander sonder enich vele versuers elckander dairom te doen anders dan een seker wete bynnen een benoemde tijt te comen tot Hilfersom. Ende die dair nyt en quame op alsulcker tijt als geraemt wair ende dat versate of versitten woude so souden die ander die dair gecomen waren mitten houvesters ende bosscheders in den bossch varen, merken ende houden redeliken na ouder kostumen elck nadat hij tiende gave. Des so sal Jan van Nijenrode offte zijne nacomelingen daitoe setten een man, die stede van Nairden twee man, elck dorp uut Goylant een man dat hout te merken ende te wijsen als vanouts costumelik is ende dairtoe nyemant uter stede off uut Goylant te setten hij en is in den bossch gegoet tot een scepel thiende. Ende alle jair die stede mitten lande die houtvesters te kiezen ende te verkiesen als castumeliken is ende nyemant dairtoe te setten hij en is in den bossch gegoet als voirss. is. Des so mach bekueren Jan van Nijenrode, sijne broeders, zijn edel kynderen, twee poirters van Nairden, twee buermeesters in Goylant, een poirter mit een buerman die gegoet is in den bossch als voirss. is, een van den gerecht offte een van den bosschoeders bij horen ede ende so wien dat sij becoerden van eenigen houte dat hout vervallen te wesen an denghenen die dat anbrochte ende becoerde.

Voirt alle die ander kueren groot ende cleyn vervallen te wesen dat een derden deel tot ons lieffs heere behoef, dat andre derden deel Jan van Nijenrode die stede voirss. mitten lande ende dat derde derden deel deghehen die t aenbrenct; des sall men voir een pont betalen een goude Vranckerijckse croon. Ende yemant die dair bekuert worde van eenigen kueren, die soude dat rechte voirt verburgen bynnnen sess weken te betalen ende die baliu dat recht dair off te vorderen voir enich ander recht ende die dan dairin verviele ende nyet en voldede noch en betailde bynnnen die sess weken balling te wesen ons lieffs heren lande op zijne lijff ende nyt weder in ons heren lande te comen, noch dat lant te geven noch te copen dan bij den baliu Jan van Nijenrode off zijne nacomelingen, die stede van Nairden, dat gemeen lant van Goylant ende denghenen die hem anbrochte, alle argheleste ende subtyll vonde uutgeseyt. In kennissen der wairheyte, dat wij dit vast ende stede houden willen ende gehouden willen hebben, so hebben wij, Jan van Nijenrode, Splynter van Nijenrode, baliu van mijne lieffs heeren weghe, die stede van Nairden, Obbe Wyghertzoon, buermeyster van Blarinchem onse zegelen an desen brieffe gehangen. Ende omdat ick Elbert Willems., buermeyster van Husen gheen zegel hebbe, so hebbe ick gebeden Evert Volkenss. onsen schout, dit over mij te bezegelen; ende ick Peter Wyghert, buermeyster van Laren hebbe gebeden Steffen Peterss. onsen schout van der bueren wegen dit over mij te bezegelen om gebrec mijns zegels. Ende om bede willen deser voirgen. so hebben wij Evert ende Steffen voirgen. onse zegelen mede aen desen open brieffe gehangen. In t jair ons heeren M.CCCC een ende twyntich op Sinte Willibrords avont bisscop (a).

Onderschrift van Albertus Perk:

Dit stuk komt niet voor in eenig Privilegieboek of ander Manuscript of werk. 't Is ook op te merken dat geen Hilversums Buurmeester vermeld wordt terwijl toch in 't hoofd gesproken wordt van eendrachtelijke opmaking.

Noot

(a) datum: 7 november (St. Willebrord) 1421

Wij Reynier Claesz., scoudt, Claes Ghysbertsz., Wychert Tymensz., Willem Ryxz., Lambert Coppenz. ende Seyns Henrixz., scepen in den dorpe van Huysen, maecken conde en kenlicken allen goeden luyden, ende enen ygelyken dient behoerdt, certificerende mits desen voer die gerechte waerheyt, dat voer ons gecomen ende gecompareert sijn in t gerecht ten versueke van joncheer Willem Turck, heer tot Nijenroden etc. gerechtelick daertoe gebrocht sijnde, des sij mit recht nyet weren en konden Rycout Willemsz., oudt omtrent 84 jaren, Lambert Frederixz., oudt omtrent 78 jaren, Gerrit Claesz., oudt 73 jaren, Willem Meynsz., out omtrent 76 jaren, Claes Ebbenz., oudt 63 jaer, Ghysbert Elbertsz., oudt omtrent 60 jaer, Aernt Lauffenz., oudt 70 jaer, Lubbert Hermansz., oudt omtrent 64 jaren, Lambert Ryxz., oudt omtrent 67 jaren ende Peter Jansz., oudt omtrent 66 jaren, alle tesamen bueren ende inwoenres van Huysen voorn. goede eerbaer personen van namen ende famen wairdich om te geloven. Ende hebben al tesamen ende een ygelick bysonder eendrachtelick volstaeffs eedts mit opgerecte vingeren liefvelick ten heylighen gezworen. Welcken eedt wij volcomelick van hen genomen hebben in forme van recht, als dat hen deposanten all tesamen ende elck van hem bysondere wel kenlicken is: dat so langhe hem allen gedencken mach, dat men aleer men in den bosch houden soude, moeten den arffvolger van Jan van Nijenroden een behoerlicken weete dairhoff te doen plach, ende altijt gedaen heeft. Ende dat dieselve arffvolgers voor, ende die voorn. joncheer nae, het eerste marck ijser in den houwe om t hout te teickenen ofte te marcken, die stede van Naerden het anderde, ende die dorpen van Goylant het darde marck ijser altijt gehadt hebben. Ende dese maniere in t houwen van denselven bosch altijt onderhouden is geweest ende noch rustelick ende vredelick onderhouden werdt na vermelden des boschsbrieffs. Ende sommighe van dien die dieselve weete van te houwen in den bosch den ouden blinden Jan van Nijenroden, als voecht van den arffgenamen van Nijenroden selffs in parsoen gedaen hebben na vermelden den boschsbrieffs voirsch. Oeck tuychden die voorn. deposanten, dat nyemant in den bosch, nyet gegoyt wesende mit thiende in denselven bosch bekueren mach, na vermelden des boschsbrieffs, dan die rechte arffvolger van Nijenroden indertijt. Voerts certificeerden ende tuychden noch die voirsch. deposanten bij volcomen ede alsboven, als dat die ingesetene van stede ende lant van Goylant, nyemant anders bosch tienden gegeven hebben off noch en geven, dan den arffvolger van Nijenroden. Noch tuychden, verclaerden ende certificeerden die voorn. deposanten bij den ede als

boven, dat hen allen wel kenlicken is, gesien ende gehoert hebben dat die arffvolgers voorn. altyt tot haren appetijte, op Goyerbosch gejaecht hebben mit panden mit fretten als them belieft heeft ende voirts mit honden gejaecht hebben duer Goylant rustelick ende oeck vredelick sonder contradictie van yemant. Alle des voirscr. certificereren die voirscr. deposanten, warachtich te sign. Ende oeck t selffde van haren ouders dick ende menichwerff gehoerd te hebben. So waerlick most hen allen voirscr. godt helpen ende alle sijne heylichheyt. Ende want men sculdich is in allen rechtverdighen saecken getuychnissen de waerheyt te geven bysonder des versocht sijnde als wij versocht sijn hebben. Wij Reynier Claesz., scoudt, Claes Ghysbertsz. ende Wychgert Tymensz., schepenen voorn. in kennisse der waerheyt ende tot een gewaer oerkonde onse zegelen over onsselve ende mede duer bede Willem Ryxz., Lubbert Copenz. ende Seyns Henrixz. oeck scepenen voorn. aen dese certificatie ende getuychnisse der waerheyt gehangen, also die voorn. scepenen gheen seghel en hadden. Geschiet den vijfften dach in maerte anno XV^C drye ende dartich, na gemeen scrijven etc. (a).

Noot

- (a) Datum: 5 maart 1533. Zie voor de jaerstijlen: Eg. I. STRUBBE en L. VOET: *De Chronologie van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden in de Nederlanden* (Antwerpen-Amsterdam 1960), pp. 51-60. In het Gooi werd in die tijd waarschijnlijk de nieuwjaarsstijl gebruikt. Zie ook: E. LUDEN, *Het Gooi en de Erfgooiers* (Hilversum 1931) p. 21.

Overzicht van "De Archieven van Noord-Holland"

Sluutel tot het verleden

A.J. Kölker-Lisse

Op 29 oktober 1981 mocht ik in het provinciehuis het eerste exemplaar van het boek "De Archieven van Noord-Holland" aan de Commissaris van de Koningin aanbieden.

Alvorens iets te vertellen over het belang van dit boek voor het historisch onderzoek van het Gooi, eerst iets over het ontstaan van dit boek.

In 1973 verscheen bij de Staatsdrukkerij het tweedelig overzicht van "De Rijksarchieven in Nederland". Dit werk geeft een opsomming van de archieven die berusten in de rijksarchiefbewaarplaatsen in Nederland. Het boek bleek een schot in de roos, een best-seller. In korte tijd was het uitverkocht, sneller nog dan de voorbereidingstijd.

De vraag kwam toen al gauw: wat nu? Ongewijzigd herdrukken had geen zin. Sinds de Archiefwet 1962, door het Archiefbesluit 1968 in werking was gesteld, was er toch wel iets op gang gebracht, zij het langzaam. De vruchten werden echter toch langzaam maar wel zichtbaar. Verschillende oude archiefgebouwen werden vervangen door nieuwe en derhalve veel grotere en meer aangepaste gebouwen, andere werden uitgebreid. Er werden nieuwe plannen uitgewerkt, zoals b.v. voor het rijksarchief te Haarlem, dat in 1982 zijn poorten hoopt te openen voor alle belangstellenden. Ook het personeelsbestand in de diverse rijksarchieven groeide nogal fors.

Sterker nog echter groeide het bezoekersaantal. Geldt dit voor de rijksarchieven, ook bij de gemeenten groeide de belangstelling en de positieve wil de wettelijke taak op het gebied van de archiefzorg eindelijk ernstig te nemen. De gesprekken voor de vorming van streekarchieven kwamen op gang en werden in vele gevallen tot een gelukkig einde gebracht. Deze streekarchieven kregen veelal de rijksarchieven m.b.t. hun regio in bewaring.

Dit alles maakte een herdruk van het overzicht van rijksarchieven van 1973 minder zinvol. Langzaam groeide de overtuiging, dat men beter kon komen tot een geheel nieuwe opzet: een landelijke reeks archiefoverzichten per provincie, maar dan niet alleen van de archieven in het betreffende rijksdepot, maar uitgebreid met de opgave van alle archieven die berusten in openbare archiefbewaarplaatsen van de overheid, dus ook die

van gemeenten en waterschappen.

Daartoe werd door de Vereniging van Archivarissen in Nederland (VAN) op 26 juni 1975 een landelijke commissie in het leven geroepen door de toenmalige voorzitter van de vereniging dr. L.P.L. Pirenne. Deze landelijke commissie stond onder voorzitterschap van drs. J.J. Temminck, archivaris van de gemeente Haarlem. Op 20 mei 1976 werd deze kleine commissie uitgebreid met een vertegenwoordiger van elke provincie tot de landelijke coördinatiecommissie. Namens de provincie Noord-Holland mocht ondergetekende aan deze vergaderingen deelnemen. Vervolgens werden per provincie, voor zover deze althans nog niet bestonden, provinciale werkgroepen in het leven geroepen. De werkgroep voor Noord-Holland, welke ik mocht voorzitten, werd gevormd door de rijksarchivaris en de archivarissen van de gemeenten met een eigen archiefdienst, langzaam aan uitgebreid met de archivarissen van de nieuw gevormde streekarchieven.

Van meet af aan was het ons duidelijk dat het archiefbestand van Amsterdam zó omvangrijk was, dat het moeilijk met de andere archieven in één deel geperst kon worden. Noord-Holland zou derhalve als eerste provincie in twee delen verschijnen. Het deel Amsterdam werd door het gemeentearchief zelf terhand genomen, maar steeds in nauw overleg met de provinciale werkgroep.

Nu is dan inmiddels op 29 oktober 1981 als deel VII van de archiefreeks Noord-Holland verschenen terwijl deel VIII Amsterdam op 27 november aan drs. E. Heerma, wethouder van Economische Zaken in Amsterdam kon worden aangeboden. Daarmee is een belangrijk werk voltooid, althans voorlopig, want de schatting is wel dat we waarschijnlijk elke 5 jaar tot een hernieuwde en bijgewerkte uitgave zullen moeten komen.

Wat heeft het boek ons nu te bieden? Behoudens een zeer uitvoerig en m.i. interessant overzicht van de institutionele ontwikkeling van Noord-Holland (gewestelijke en plaatselijke bestuursinstellingen, rechterlijke instellingen, waterschappen, economische en kerkelijke instellingen, maar ook "De Erfgooiers" blz. 72-73) geeft het boek een systematische opsomming van de archieven in de openbare bewaarplaatsen van de overheid dus van het rijk, gemeenten en waterschappen.

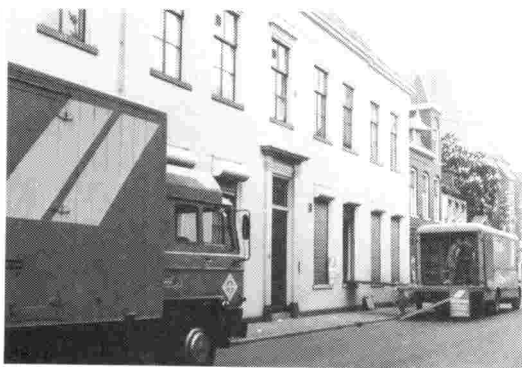
In afwijking van de opzet, die in de voorgaande delen is gehanteerd, hebben wij de 80 gemeenten die Noord-Holland behoudens Amsterdam rijk is niet alfabetisch, maar regionaal behandeld. Omdat het College van gedeputeerde staten streeft naar een regionale aanpak van de archiefdiensten en deze aanpak al voor 50% gerealiseerd is (40 van de 81 gemeenten nemen deel

aan een van de zeven gemeentelijke of streekarchieven) leek het ons zinnig deze regionale opzet ook hier te handhaven. Vandaar dat dus niet alleen de archieven van Waterland of Westfriesland bij elkaar staan, waar we bloeiende streekarchiefdiensten kennen, maar ook de archieven van "De Kop van Noord-Holland" en de archieven van het Gooi, waar in beide gevallen het jammer genoeg nog steeds niet tot een gezamenlijke aanpak van de archiefproblematiek is gekomen, ondanks de diverse dikke rapporten en het ruim 10 jaar durend overleg.

Dit deel VII geeft een totaal archiefbestand van ongeveer 18 kilometer planklengte, bestaande uit ca. 2.200 afzonderlijke archieven en archiefjes, variërend van het archief van Gedeputeerde staten van 1814 - 1942 met een omvang van 760 strekkende meter en het archief van de heer Gouveneur, later Commissaris des Konings, nu Commissaris der Koningin van 1814 - 1943 nog eens 375 meter, tezamen dus ruim een kilometer! Tot archiefjes van zeer kleine omvang, enige stukken of een doos. En dit zijn dan archieven van vele honderden polders en droogmakerijen, van kerken, kloosters, gasthuizen, leprozen- of bejaardenhuizen, fondsen voor velerlei doel, verzekeringen, kleine reeds lang verdwenen bedrijfjes en fabrieken, familie- en huisarchieven. Het geheel is nog verder toegankelijk gemaakt via een uitgebreide naamsgewijze en zaaksgewijze index.

Belang voor Gooi en Vechtstreek

Op blz. 367 - 379 vinden we onder het hoofd "Gooi- en Vechtstreek" de archieven die bewaard worden bij de Gooise gemeenten. Tevens wordt van elk archief opgegeven over welke tijd het zich uitstrekt, hoe groot het archief is en of er een inventaris van bestaat. Alleen in geval de inventaris gedrukt en uitgegeven is wordt tevens de schrijver en het jaar van samenstelling c.q. uitgave vermeld. Behalve dat elke gemeente een archief van "het gemeentebestuur" heeft, vinden we bijna overal een archief van het armenbestuur. Weeshuizen vinden we in Muiden (1655-1920, 1 meter), Naarden (1579-1950, 15 meter) en Weesp (1591-1960, 8 meter). Naast het bekende "Erfgooiersarchief" van (1404) 1646-1974 te Huizen met een totale lengte van 56 meter vinden we ook onder Blaricum 2 dozen vermeld "Stukken betreffende de Erfgooiers, (1404) 1646-1913". Bussum blijkt het archief van de voormalige Gooise "Gezondheidscommissie" te bewaren over de jaren 1903-1934, slechts 20 centimeter, dus erg weinig. Ongetwijfeld is daarin flink vernietigd.



RA Haarlem van oud naar nieuw, mei 1982

Niet minder belangrijk voor het Gooi zijn de archieven die op blz. 361 - 365 vermeld staan onder het "Waterschap Drecht en Vecht". Dit waterschap zetelt in Ouderkerk aan de Amstel en bewaart daar de polderarchieven. Langzaamaan worden deze naar het nieuwe secretariaat overgebracht. Omdat er nog steeds geen streekarchief in het Gooi is zullen deze archieven dan ook niet naar het Gooi teruggebracht kunnen worden, zelfs als het waterschap dat zou willen.

Dit zelfde geldt ook voor de rijksarchieven te Haarlem. Ook daar vinden we veel over het Gooi. We vermelden hier de oud-rechterlijke archieven van Ankeveen (1617-1811), Gooiland (1388-1795), 's-Graveland (1712-1811), Hilversum (1758-1811), Huizen (1645-1811), Kortenhoeft (1556-1811) Laren en Blaricum (1660-1811), Muiden (1569-1811), Muiderberg (1638-1810), Naarden en Bussum (1584-1811), Nederhorst den Berg (1620-1811), Weesp (1554-1811), tezamen ruim 30 meter op blz. 93 en 94, de vredegerechten van Hilversum (1825-1838), Naarden (1825-1838) en Weesp (1816-1838) op blz. 95 en de archieven van de kanton-gerechten van Hilversum (1877-1920), Naarden (1838-1877) en Weesp (1838-1877) op blz. 96 tezamen 34½ strekkende meter.

Eveneens bewaart het rijksarchief de archieven van de notaris-sen die in het Gooi geresideerd hebben (blz. 97-98), de registers van de burgerlijke stand, die altijd in duplo worden op-gemaakt, met de bijlagen tot de huwelijksakten die weer niet in duplo zijn opgemaakt, de retroacta of beter de doop-, trouw en begraafboeken van vóór de burgerlijke stand, de weeskamer-archieven en de zgn. registers van eigendomsovergang, dit alles op blz. 98-99.

Belangrijk voor het Gooi is ook het archief van het Hoogheem-raadschap Zeedijk beoosten Muiden, van 1675-1930, bijna 13 me-ter.

Het is de geïnteresseerde wel bekend dat het zgn. Koptienden-archief, d.w.z. de gaardersboeken van degene die de tiende moesten betalen, berekend met "koppen", 1502-1852, tezamen 9,50 meter, op het rijksarchief berusten, maar minder bekend zal zijn dat op het rijksarchief eveneens berusten de archie-ven van de Montessori-schoolvereniging te Bussum (1915-1974, 5 meter), het archief van de N.S.B. kring het Gooi (1940-1945, 3 meter), de Duitse militaire instanties in het Gooi (1940-1945, 1,40 meter), de Kamer van Arbeid te Hilversum (1900-1922, 0,40 meter), de Hollandsche Electriciteits Maatschappij te Hilversum (1899-1917, 2 meter), de Chocoladefabriek C.J.

van Houten te Weesp (ca. 1860-1970, ca. 70 meter) en de Commissie van Administratie tot de straatweg 's-Gravenveld-Soestdijk (1826-1932, 0,60 meter). Wat betreft de kerkelijke archieven berust er maar één op het rijksarchief afkomstig uit het Gooi, n.l. het archief van de Evangelisch-Lutherse gemeente te Weesp (1645-1970, 3,20 meter). Wat betreft familiearchieven wijs ik nog op het archief Nagtglas (Versteeg), 1667-1967, 2 meter met vele gegevens over Naarden en het archief van A. Perk, ongeveer een halve meter betreffende de 16e tot 19e eeuw, waarin veel gegevens betreffende het Gooi. Tenslotte zult u ook veel gegevens kunnen vinden in de kaarten-, prenten- en fotoverzamelingen maar daarvoor zult u de collecties zelf moeten inzien.

Gemeentearchief Amsterdam

Ook in het overzicht van de Amsterdamse Archieven zult u veel over het Gooi vinden. Amsterdam heeft op een zeer wijde omtrek een grote aantrekkingskracht uitgeoefend. Tekenend is in dit kader wel dat het zgn. notarieel archief van Amsterdam ca. 3 kilometer bedraagt terwijl de notariële archieven op het rijksarchief een 600 meter bedragen, te Alkmaar 136, Westfriesland 100, Waterland 75, Velsen 7 en Haarlem 248, tezamen dus een kleine 1.200 meter. Dit geldt ook voor andere archieven in Amsterdam, doch dit verhaal zou te ver voeren hierop uitgebreid in te gaan.

Bovendien zal het eigenlijk wel voor iedereen bekend zijn, dat Amsterdam de archieven van Weesperkarspel heeft toegewezen gekregen, een archiefbestand over 1666-1966 van ca. 80 meter. Ook zal men wel in Amsterdam het archief zoeken van de Commissarissen van de Zandpaden tussen Amsterdam, Muiden, Naarden en Weesp van 1640-1863, samen een ruime 3 meter. Maar verwacht u er ook het archief van de Directeuren der veenderij in de Hollands Ankeveense-, Heintjes Rak en Broekerpolders, 1775-1924, of het archief van de Portugees-Israëlitische gemeente te Naarden van 1723-1866 met de begraafboeken van de begraafplaats Muiderberg e.a. van de Hoogduits-Joodse gemeente te Amsterdam, 1669-1811?

Amsterdam heeft erg veel archieven van de Doopsgezinde Broederschap (blz. 141-144). Onder de "Stukken betreffende doopsgezinde gemeenten buiten Amsterdam, 17e - 19e eeuw" vinden we wat betreft het Gooi ook Huizen en Weesp vermeld.

Behalve dat ik nog even wil wijzen op het kleine archiefje, maar 30 centimeter, van de "Raad tot maintien van Naardens eerepenning", 1816-1865 wil ik besluiten met te wijzen op de vele familie- en bedrijfsarchiefjes. Zo vindt u op blz. 150

het archief van de familie Crone, 17e - 20e eeuw, ongeveer 3 meter, en op blz. 84 2 kleine bedrijfsarchiefjes, behorend tot dit familiearchief n.l. van de jeneverstokerij De Gekroonde Snoek te Weesp, 1801-1853 en van de Branderijen Zeerust en St. Eustatius, later Het Anker te Weesp, 1842-1857.

Zo ziet u maar dat er ook in Amsterdam erg veel te vinden is over het Gooi. We mogen blij zijn nu eindelijk een goede sleutel te hebben naar de archieven in Noord-Holland en zien met spanning uit naar het deel dat de archiefbestanddelen op het Algemeen Rijksarchief zal behandelen. Ongetwijfeld zullen we ook daar erg veel over het Gooi kunnen vinden.

Overzichten van de archieven en verzamelingen in de openbare archiefbewaarplaatsen in Nederland, Samsom, Alphen aan de Rijn. Deel VII De Archieven in Noord-Holland (behalve Amsterdam), 1981, 407 blz., prijs: f 25,25. Deel VIII De Archieven van Amsterdam, 1981, 222 blz., prijs: f 20,50. Beide delen kunnen het beste bij een boekhandel besteld worden.



1085. De bisschop van Utrecht schenkt aan het kapittel van Sint-Jan bossen en venen in het Gooi. Paneel uit de erfgooiersschildering van Eppo Doeve. Foto A. Bonebakker.

Iets over de oudste geschiedenis van het Gooi tot ca. 1400

Waarheid en verzinzel

P.W. de Lange - Hilversum

De publicatie van de oudste twee bosbrieven door mevrouw Koster-Van Dijk elders in dit nummer lijkt mij een goede aanleiding voor het samenstellen van een schets van de historische achtergrond daarvan. Dit in het bijzonder omdat er na het in 1939 verschenen standaardwerk terzake van prof. Enklaar in deel I van de bekende Geschiedenis van Gooiland vele en belangrijke nieuwe gegevens bekend geworden zijn en een samenvattend overzicht daarvan tot nog toe ontbreekt. Overigens is wat hier volgt niet meer dan een ruwe schets. Naar volledigheid kon niet worden gestreefd. De nadruk ligt op het wekken van begrip en op leesbaarheid. Bronvermeldingen zijn in dat verband achterwege gelaten. Ondanks de nieuwe vondsten is het beschikbare feitenmateriaal nog verre van volledig. Daarom heb ik mij niet tot die feiten beperkt, maar ook gemotiveerde veronderstellingen in mijn betoog opgenomen.

De oudste bosbrief dateert van 1365. De oudste vermelding inzake het Gooi uit ca. 900. Dit overzicht bestrijkt omstreeks 5 eeuwen. Enklaar behandelde in hoofdzaak daarvan alleen de rechtsgeschiedenis. Sedert het boek van Enklaar is ook daarover nog wel iets bekend geworden, maar vooral omtrent de geografische gesteldheid en de sociaal-economische verhoudingen; zij het niet altijd in het Gooi zelf.

1. De toestand omstreeks 900

Te Naruthi stond toen al een - volgens de overlevering door Liudger gestichte - kerk, die tezamen met daarbij behorend bouwland tussen de Almere en de Gooise hoogten eigendom was van de Abdijs Werden aan de Ruhr in Rijnland. Daar bevond zich dus toen al een nederzetting. Deze zal ongetwijfeld in hoofdzaak agrarisch van aard geweest zijn, maar had vermoedelijk ook al enige functie op het gebied van handel en verkeer, scheepvaart en visserij, gezien de ligging aan de noordelijke uitloper van de Utrechtse heuvelrug, waar deze het water van de Almere naderde.

Van veel meer dan lokaal belang kan dat verkeer overigens toen niet geweest zijn. Op dat punt was ongetwijfeld belangrijker het naburige Muiden, dat destijds niet alleen een kerk,

maar ook een tol had. Dit kennelijk in verband met zijn ligging aan de mond van de Vecht, die vermoedelijk toen al als een internationale vaarweg dienst deed.

De rest van het Gooi zal toen waarschijnlijk nog niet of uiterst dunbevolkt geweest zijn. Het was toen veel kleiner dan nu en moeilijk bereikbaar, want aan alle kanten omgeven door uitgestrekte, plaatselijk vele meters dikke en onbegaanbare venen, die hoge gronden tot op ca. 5 m. boven A.P. bedekten. Het regenwater - voorzover het niet in de grond trok - zal zich van weerszijden verzameld hebben in de op omstreeks 5 m. boven A.P. gelegen geul rondom de Gooise hoogten. Vandaaruit zal het door veenstroompjes (zoals de Drecht) afgevoeld zijn naar de Vecht en de Eem en langs Naarden naar de Almere. De hoge gronden waren toen waarschijnlijk in hoofdzaak bedekt met bos van wisselende samenstelling. Er zijn aanwijzingen dat rondom die hoge gronden, even boven genoemde geul, al sinds heel oude tijden een weg gelopen heeft. Overigens niet meer dan een bundel voetpaden of karresporen, gebruikt voor verkeer over langere afstanden. Het verkeer tussen Naarden en Werden zal overigens destijds wel te water geschied zijn.

2. De toestand omstreeks 968

Deze zal praktisch gelijk geweest zijn aan die van ca. 900. Graaf Wichman van Hamaland schonk toen aan de door hem gestichte abdij van Elten "alles wat hij in het graafschap Naardingerland bezat". Hoe hij dat verkregen had is niet bekend. Het lijkt mij daarom redelijk de vraag op te werpen of Naarden zélf daaronder wel begrepen was. Kan hij de kerk en de kerkelanden van Werden overgenomen hebben? Ik kom daarop terug.

3. Onder het bewind van Elten, 968 - 1280

Uit deze periode van ruim 3 eeuwen zijn maar uiterst weinige, en bovendien niet erg belangrijke, documenten over het Gooi bekend. Het waren echter eeuwen, waarin vele en ingrijpende veranderingen hebben plaatsgevonden. Zonder aanspraak op volledigheid noem ik hier:

- a. Grote stormvloeden hebben de Almere vergroot tot de Zuiderzee. In het zuidelijke bekken werd zo met eb en vloed het zoete water verdrongen door zout water.
- b. Aanleg van de eerste dijken.
- c. Reeds vroeg is men in het Hollands-Utrechtse laagveengebied en ook in Eemland begonnen met systematische ontwatering en ontginning van het veen. Deze zou zich mettertijd

tot aan de randen van het Gooi uitstrekken.

- d. De uitlopers van het veen over de randen van de hoge gronden werden minder ontoegankelijk, deels door inklinking, deels door afgraving, alsook door "aanleg" van wegen.
- e. Het op de hogere gronden van ons land voorkomende hofstelsel, een systeem van geldloze economie, verliest terrein, dankzij de opkomst van de steden en de sterk oplevende internationale handel, waarbij het belang van de Vecht als verkeersweg toeneemt.
- f. De opkomst van markegemeenschappen.
- g. De heren van Amstel breiden hun macht uit tot de Vecht en in het Gooi.

3.1 Het hofstelsel

Zoals onder dit stelsel gebruikelijk was, heeft Elten zich in het Gooi toegelegd op de ontginning en exploitatie van woeste gronden met behulp van horigen. Onder leiding van een hofmeier, zetelend in een "uithof", zijn een aantal nederzettingen gesticht, waarschijnlijk alle langs de oostelijke randweg (ondermeer ter plaatse van de latere dorpen Huizen, Blaricum, Laren en Hilversum). Ook de uithof zal aan die weg gelegen hebben en wel waarschijnlijk ergens aan de oostflank van de Bosberg. Vanwaar die voorkeur voor de oostrand? Ik vermoed samenhang met de geografische gesteldheid; in het bijzonder met de aanwezigheid (of bereikbaarheid) van water. Het vervoer van de producten naar Elten zal eerst langs de randweg hebben plaatsgevonden naar de uithof, vandaar naar Utrecht en verder te water. In de omgeving van Utrecht zal al lang verkeer te land mogelijk geweest zijn.

Het zal duidelijk zijn, dat dit systeem van economie geheel afwijkt van dat in een plaats als Naarden met deels geheel andere bronnen van bestaan. Het lijkt de vraag of Elten wel tot het beheer d  rvan in staat geweest zal zijn.

Zonder op bijzonderheden in te gaan dienen hier enkele kenmerken van het Gooise landbouwbedrijf onder Elten vermeld te worden. In de nabijheid van de woningen zijn op de hoge gronden akkers aangelegd. Wilde de schrale grond voldoende opbrengen, dan moest die bemest worden. Daarom hield men vee, aanvankelijk waarschijnlijk alleen schapen, die men in de omringende wildernis (zowel op de hoge gronden als op het veen) hun kostje liet ophalen, maar des nachts in schaapskooien bijeengebracht, waarin - ter binding van de zich ophopende mest - plaggen gestrooid waren. Het bos op de hoge gronden leverde hout voor allerlei doeleinden; in de naburige venen

won men turf. De rondlopende schapen verhinderden het opgroeien van alle nieuw gewas behalve heide op de gronden en gras op de venen. Het zal duidelijk zijn, dat bij wijze van werken het extensief gebruik van zowel bos en heide als veen en wei-de een bestaansvoorwaarde is geweest. Dat maakt het begrijpelijk, dat er van de zijde van de landsheer - wie dat ook geweest mag zijn - nimmer bezwaar tegen gemaakt is. Want zonder dat zou er geen bedrijf mogelijk geweest zijn en dus ook geen belasting te innen.

3.2 De veenontginningen

Al in de 10e of 11e eeuw schijnt men begonnen te zijn met de systematische ontwatering en ontginning van betrekkelijk grote eenheden veen. Vanuit een bepaald vertrekpunt - b.v. de oeverwal van een stroom(pje) of een dijk - ontvingen de deelnemers stroken grond van een bepaalde breedte (soms was ook de lengte bepaald; in andere gevallen niet). Deze stroken grond moesten eerst door ontwatering begaanbaar gemaakt worden om ze daarna in cultuur te brengen. Het verbouwde graan vond afzet in de opkomende steden. Van de rondom het Gooi gelegen venen zijn die van Dorserveen (het zuidelijk deel van Kortenhoef), Loosdrecht en Eemnes-buitendijks al vóór 1200 ontgonnen. Voortschrijdende bereikte men het veen, dat onmiddellijk tegen de hoge gronden gelegen was en waarvan vooral dat aan de oostzijde door de Gooiers extensief gebruikt werd. Het lijkt waarschijnlijk, dat deze verveners al eerder op die hoger gelegen delen turf gestoken hebben en dit meer systematisch dan de Gooiers gewend waren, zodat die gronden na de verwijdering van de turf gemakkelijker in cultuur gebracht ("aangemaakt") konden worden. We zien hier twee verschillende economische systemen met elkaar in botsing komen. De uitkomst daarvan kon niet twijfelachtig zijn. Het primitiefste, in casu dat van de Gooiers, heeft bij voortduring het onderspit gedolven.

3.3 De markevorming

Deze wordt in de documenten eerst in 1326, dus in de volgende periode, vermeld. Enklaar, en velen met hem, houden het er op, dat die organisatie ingesteld zou zijn door Floris V of één van zijn opvolgers. Om redenen, die ten dele later uiteen gezet zullen worden, meen ik te mogen aannemen, dat die organisatie veel ouder moet zijn en door de bevolking zelve, uit economische noodzaak, op touw is gezet. Dit zal gepaard gegaan zijn met een lossen worden van de band met

Elten, waarvan de overdracht aan Floris V alleen maar het sluitstuk gevormd heeft.

Nadat aanvankelijke moeilijkheden overwonnen waren, schijnen de Eltense ontginningen - naar omstandigheden - geslaagd te zijn, zodat de bevolking zich heeft kunnen uitbreiden. Dit bracht op den duur echter zekere moeilijkheden met zich mee. Aanvankelijk liep men elkaar bij het gebruik van bossen en veen niet in de weg. Mettertijd zullen echter de aanleidingen tot conflicten tussen burens (en naburige nederzettingen) talrijker geworden zijn. Op zichzelf kan dit al reden zijn geweest tot onderling overleg en het treffen van regelingen. Een 2e reden kan gelegen zijn in de bedreiging van het vrije gebruik van het veen door de opdringende ontginningen van de zijde van Eemnes. Aan de andere kant kan de kennismaking met die ontginningen hen de voordelen van goede organisatie hebben getoond. Het tot stand komen van een organisatie, zoals we die in 1326 vermeld vinden, zal echter stellig heel wat tijd gevegd hebben. Deze voorstelling van zaken mag nu veel aannemelijker lijken dat in de tijd van Enklaar, want inmiddels is bekend geworden, dat de marken in het oosten van ons land uit omstreeks diezelfde tijd dateren en ook op een dergelijke wijze tot stand gekomen zijn.

3.4 Naarden

Na het tot stand komen van de Diemerdijk en de dijk van Muiden tot de Gooise hoge gronden werd het mogelijk over land droogvoets vanaf het opkomende Amsterdam het oosten van het land te bereiken. Deze weg liep verder over de randweg langs Naarden, dat daardoor aan betekenis won. Enerzijds vanwege het toenemend verkeer; anderzijds als strategisch punt op de toegangsweg naar Amsterdam. Het lijkt daarom waarschijnlijk, dat de - nergens nader omschreven - rechten van de heren van Amstel in Gooiland, waarvan in 1280 sprake is, op Naarden betrekking hadden. Immers deze heren, die zich aan de Vecht als roofridders gedragen hadden, zullen weinig belangstelling gehad hebben voor het overige - op zijn best nog geheel agrarische - deel van het Gooi.

Toen Elten in 1280 het Gooi aan Floris V overdroeg, moet Naarden daaronder begrepen zijn. Hoewel niet nadrukkelijk in de stukken vermeld, zijn daarin namelijk de koptienden (een soort grondbelasting op bouwland) *niet* begrepen en deze zijn sindsdien mede van land onder Naarden geheven. Dit behoeft echter niet in te sluiten, dat Naarden reeds in 968 onder Elten gekomen zou zijn. De tussenliggende 3 eeuwen zijn ongetwijfeld zeer bewogen geweest. Het mag daarom niet uitgeslo-



1280
GROAF FLORIS V VAN
HOLLAND KOOPT DE
GOOISE BEZITTINGEN VAN
HET KLOOSTER TE ELTEN

1280. Graaf Floris V koopt de Gooise bezittingen van het klooster te Elten. Paneel uit de erfgooiersschildering van Eppo Doeve. Foto A. Bonebakker.

ten geacht worden, dat Naarden op een keer door een ramp getroffen is (b.v. door overstroming of oorlogsgeweld), zich in die situatie om hulp tot Elten gewend heeft en dat die hulp verleend is op voorwaarde van de verplichting voortaan kop-tienden op te brengen. Dit lijkt misschien wat ver gezocht, maar het behoeft niet onmogelijk te zijn.

4. De overdracht van 1280

Welke overwegingen hebben beide partijen gehad bij deze overeenkomst? Die van Floris V zijn duidelijk. Hij heeft voortdurend een expansiepolitiek gevoerd en verwierf bovendien met het Gooi een bruggehoofd over de Vecht, dat hem in staat stelde deze internationale vaarweg af te sluiten en af te leiden door zijn eigen gebied, ondermeer ten bate van Amsterdam. De bouw van het slot te Muiden is hiervan een tastbaar bewijs. Voor de interne aangelegenheden van het Gooi zal hij niet de minste belangstelling gehad hebben en ook te kort aan mankracht. Getuige ondermeer het feit, dat hij kort na de verwerving van het Gooi de inkomsten daaruit wegschonk. Dat bespaarde hem de zorg ze zelf te innen.

Minder duidelijk zijn de overwegingen van Elten. Weliswaar liep het hofstelsel op zijn eind door het veld winnen van de geldeconomie. Maar de naburige uithof te Appel (nu een gehucht nabij Nijkerk) is tot op zijn minst een eeuw langer normaal blijven functioneren, ofschoon die naar het voorkomt moeilijker bereikbaar geweest zal zijn. Er moeten dus bijzondere redenen geweest zijn. Misschien heeft daarbij de dreiging van de naderende veenontginningen een rol gespeeld. Van meer belang lijken mij de - in meer dan een opzicht duistere - praktijken van de heren van Amstel geweest te zijn. Alsook de houding van de Gooise bevolking, die, aangestoken door het voorbeeld van de veenontginners, zich allerlei vrijheden zullen gaan veroorloven. Ik vermoed dat de hofmeier niet in staat geweest zal zijn zich daartegen krachtig te verzetten. De middelen daartoe zullen hem te enenmale ontbroken hebben. En zo schijnt het zelfs niet onmogelijk dat de overgang van horigen naar vrije boeren (want dat blijken de Gooiers later te zijn) met zijn instemming en medewerking heeft plaatsgehad.

5. Onder Hollands bewind, 1280 - ca. 1400

De bronnen over deze periode zijn wel ruimer voorhanden, maar stellen bij lange na nog niet in staat tot het zich vormen van een aaneensluitend beeld. Het Hollandse bestuursapparaat was kennelijk verder ontwikkeld dan dat van Elten, maar de

toepassing daarvan op het Gooi is met grote vertraging gegaan. Ongetwijfeld door gebrek aan mankracht. De betere bereikbaarheid heeft het Gooi intussen meer open gesteld voor invloeden van buiten uit de naaste omgeving op sociaal-economisch gebied, waarbij de opkomst van de steden Muiden, Weesp en vooral Naarden genoemd mag worden. Deze heeft geleid tot een tegenstelling tussen stad en platteland. Verder valt een zekere penetratie van het leenstelsel en van edelen te vermelden. Uit deze periode zijn verder voor het eerst enige berichten over oorlogshandelingen bewaard gebleven, waaronder enige die van grote invloed zijn geweest op het maatschappelijk gebeuren.

5.1 De geografische gesteldheid

De venen hebben hun isolerende invloed verloren. Meer in het bijzonder zijn grote delen van de uitlopers ervan over de hoge gronden óf vergraven en in heide veranderd, óf voor beweiding bruikbaar geworden. In beide gevallen betekent dit uitbreiding van gebied. Een bijzonder geval heeft zich daarbij voor Hilversum voorgedaan. De naburige venen, ruwweg in de driehoek tussen de tegenwoordige Soestdijkerstraatweg, de Eemnesserweg en de Gooiersgracht, zijn op den duur praktisch geheel verdwenen en hebben plaats gemaakt voor heidevelden op de bloot gekomen zandgrond. Daardoor verloor het dorp al zijn naburige hooi- en weidevelden. Andere zijn toen elders gevonden ter plaatse van de tegenwoordige Hilversumse meent, aan de westrand van de heuvelrug, die toen nog ongerepte wildernis geweest moet zijn. Hoe dit in zijn werk gegaan is, is niet bekend. Ik vermoed door usurpatie, waar niemand zich tegen verzet heeft. Dat houdt in, dat het gebeurd moet zijn vóór 1350, omdat anders Naarden er zich wel tegen verzet zou hebben. Vermoedelijk zelfs wel vóór 1280, want dat het onder Hollands bewind gebeurd zou zijn lijkt ook niet erg aannemelijk.

Aan de andere zijde heeft er in deze periode landverlies plaatsgevonden door opdringen van het zeewater, waar ondermeer het oude Naarden aan ten offer gevallen is.

5.2 Oorlogshandelingen

Uit deze periode zijn de eerste bijzonderheden terzake bekend. Zij hebben betrekking op feiten, die grote gevolgen gehad hebben. De meningsverschillen tussen Holland en Utrecht over de eigendom van de grensgebieden hebben in 1348 geleid tot een veldslag op het Lapersveld, waar de Hollandse troepen versla-

gen zijn. De grens met Eemnes is daarna naar de Gooiersgracht verlegd. 2 Jaar later, in 1350 hebben de Utrechters Naarden aangevallen en verwoest. Nog in hetzelfde jaar is begonnen met de herbouw, maar niet op dezelfde plaats. Dit laatste kenmerk omdat de oude plek te veel door de zee bedreigd werd. Deze aanval vormde het begin van de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Ongetwijfeld zal het niet bij deze 2 feiten gebleven zijn. Maar daarover is niets bekend.

5.3 Het bestuur

Mede opgenomen in de stroom van zijn talrijke gebiedsuitbreidingen heeft het Gooi, wat zijn bestuur betreft, weinig aandacht van Floris V en zijn staf gekregen. Lange tijd ook niet van zijn opvolgers. Ik vermeldde al de afstand door hemzelf van zijn inkomsten uit dit gebied. In 1300 heeft Jan van Avesnes alle zorg voor deze streek plus Amstelland van zich afgezet door overdracht ervan aan zijn broer Guy, die kort daarna bisschop van Utrecht zou worden. Na diens dood in 1317 kwam het Gooi weer aan Holland terug. Het zou echter tot omstreeks 1400 duren vóór het Gooi als geheel een zelfstandige eenheid werd; zij het als persoonlijke unie met de steden Muiden en Weesp, die soms ook wel Goois genoemd zijn. Vóór dien vormde het steeds met Amstelland - soms tevens met Waterland - een baljuwschap. Van een samenhangende staatsinrichting was geen sprake. Het is bij een samenraapsel van incidentele beslissingen gebleven.

Wat de interne organisatie van het bestuur betreft, valt op te merken, dat er in 1299 schout en schepenen van Gooiland genoemd worden. Onder het Utrechts bewind kwam daar echter verandering in. Over de jaren 1305 tot 1307 is de rekening van de uitgaven van de Utrechtse baljuw bewaard gebleven. Daaruit blijkt, dat hij in 1305 in Naarden, Muiderberg en Hilversum schouten heeft aangesteld en dat hij in deze en andere plaatsen schepenen of "wijze en goede lieden" geraadpleegd heeft. Enklaar heeft dit niet opgemerkt. Deze organisatie is kenmerklijk ook nog na 1307 blijven bestaan. Nog in 1387 is sprake van schepenen van Larenkarspel en van "de Broecsum", welke waarschijnlijk overeen komen met de schoutambten van respectievelijk Muiderberg en Hilversum. Nog in 1399 wordt de grens tussen beide omschreven. De daarin genoemde geografische aanduidingen zijn niet alle te localiseren, maar het ziet ernaar uit, dat die grens ongeveer gelopen heeft langs de waterscheiding van een punt ten noordwesten van Hilversum tot aan de Warandebergen en zo naar zee. Onder Muiderberg vielen aanvan-

kelijk Bussum, Huizen en vermoedelijk enkele plaatsen, die in zee verdwenen zijn. Onder Hilversum: Laren en Blaricum. In een stuk van 1388 is sprake van verkiezing van schepenen door de baljuw. Uit het verband zou men kunnen opmaken, dat dit schepenen van Gooiland zijn. Maar zeker lijkt mij dit niet.

5.4 Penetratie van leenstelsel en van edelen

Zoals al opgemerkt, is de heffing van de koptienden in 1280 niet mede aan Holland overgedragen. Tevoren zullen deze door de hofmeier, als vertegenwoordiger van Elten ter plaatse, geïnd zijn. Daarna is dit recht in de vorm van een leen in het bezit gekomen van leden van het adellijke geslacht Nyenrode, die in de stukken erfmaarschalcken van Gooiland genoemd worden. Een aantal van hen is tevens baljuw geweest.

Een ander geval van belening betreft een stenen woontoren (*toeren en huysinge metten hofstede*) te Hilversum. Deze wordt voor het eerst genoemd in 1369 als een Hollands leen. Leenman is dan een lid van het Utrechtse adellijke geslacht Snellenberg. Het lijkt waarschijnlijk, dat dit huis gebouwd is door een van de toenmalige schouten van Hilversum tijdens het Utrechtse interregnum. Dit huis wordt voor het laatst genoemd in 1435 met een Nyenrode als leenman. Vermoedelijk is het daarna tijdens oorlogshandelingen verwoest en niet weer herbouwd.

Een 3e geval betreft de belening door de graaf van Gijsbrecht van Nyenrode in 1374 met *een huys te Naarden*. Dat schijnt een versterkt huis geweest te zijn.

De baljuwen waren - voor zover hun namen bekend zijn - meestal van adel, waaronder verschillende Nyenrodes.

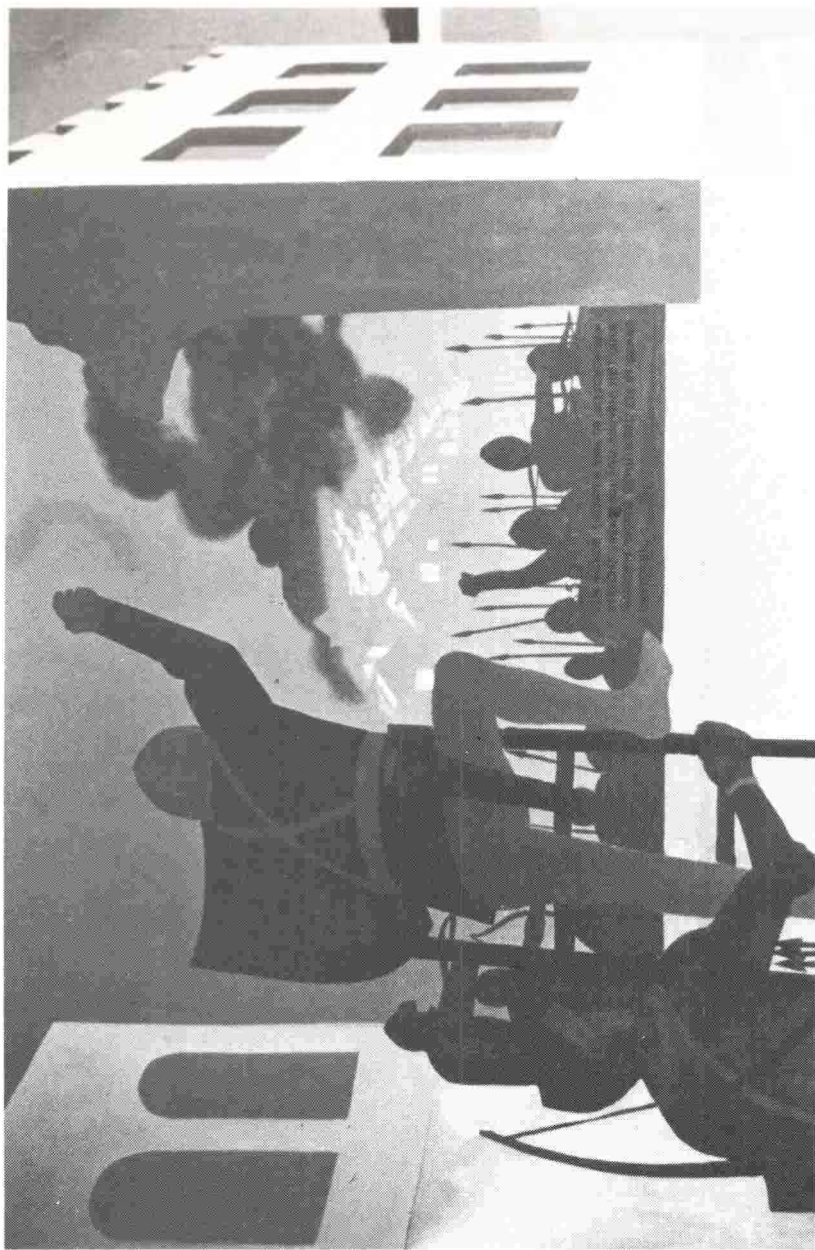
5.5 De markegemeenschap

Zoals al opgemerkt is deze voor het eerst in 1326 vermeld. De Gooiers - waarschijnlijk alleen de eigenen/bewerkeren van grond - blijken dan zonder voorkennis van de autoriteiten vergaderingen te houden, daartoe opgeroepen door middel van de boerhoorn, waarin vertegenwoordigers worden aangesteld en ook verder bindende besluiten genomen. Graaf Willem III gaf toen te kennen, zoiets niet te kunnen dulden. Maar geeft tevens min of meer in overweging voortaan de baljuw of de schout hierbij te betrekken. Wat dan later ook blijkbaar gebeurd is. Vroegere historici hebben moeite gehad deze uitspraak goed te begrijpen. Van Mieris zette als opschrift er boven: *De graaf verbiedt de samenscholingen van die van Goyland*, alsof het hier een opstandige beweging zou betreffen. Enklaar, die zich tot de juridische facetten van het probleem (meer speciaal die

van het grondbezit) beperkt en de maatschappelijke aspecten geheel buiten beschouwing gelaten heeft, nam aan dat Floris V of één van zijn opvolgers het recht tot vergaderen verleend zou hebben. Dit is onwaarschijnlijk, omdat in dat geval, naar het mij voorkomt, daarvan bij de graaf of zijn ambtenaren wel iets bekend geweest moest zijn en er in het stuk naar verwezen zou zijn. Had de graaf zijn ambtenaren er op uit gestuurd om eindelijk eens precies ingelicht te worden omtrent de ligging van de grenzen van zijn gebieden? Daarbij zou dan het bestaan van genoemde organisatie ontdekt zijn. Voor mijn gevoel spreekt iets van de verbazing daarover nog uit de tekst van het stuk. Dat de organisatie door de overheid erkend is, blijkt voor het eerst uit een stuk uit 1339 toen deze betrokken was bij de onderhandelingen over de grens met Eemnes. Een ander argument voor de bepleite ouderdom van de markeorganisatie is m.i. gelegen in de - alleen uit later tijd bekende - wijze van heffing van de koptienden. Het recht hierop heeft Elten zich voorbehouden bij de overdracht van 1280. Het is daarna in leen uitgegeven, aanvankelijk aan de heren van Nijenrode, zodat Elten er geen directe bemoeiing meer mee had. Dit maakt het onwaarschijnlijk, dat de vorm van de heffing sindsdien veranderd zou zijn. Uit de bewaard gebleven stukken blijkt nu, dat deze heffing verschuldigd was door de eigenaren van bouwland naar rato van de oppervlakte van hun bezit. Dit maakt het aannemelijk, dat zij vóór 1280 al geen horigen meer waren, maar vrij, en dat het land, dat zij gebruikten hun eigendom was. In die omstandigheden zullen zij bevoegd geweest zijn hun organisatie in het leven te roepen en te doen functioneren.

5.6 De grenzen

Aanvankelijk besloten binnen de 5-meter-lijn-boven-A.P. hebben de Gooiers in de vorige periode het door hen gebruikte terrein gaandeweg - vooral aan de oostzijde - uitgebreid met een strook van wisselende breedte van het oorspronkelijke veen, echter zonder scherp aangegeven grenzen. Lange tijd heeft niemand zich daartegen verzet. De eigenaar niet, want het was feitelijk waardeloos niemandsland en gebruikers niet, omdat die er niet waren. In de loop van de vorige periode is dat al anders geworden door de nadering van de veenontginningen, vooral van die in Eemland. Eerst in deze periode schijnt dit tot pogingen tot nadere bepaling van de grenzen geleid te hebben. Voorzover die geslaagd zijn, vielen zij steeds in het nadeel van de Gooiers uit. In 1343 betrof dat de grens met Loosdrecht. Hier waren de belangen van de Gooiers miniem en



1350. Een bende soldaten uit het Utrechtse trekt Holland binnen. Het oude Naarden wordt geplunderd en in brand gestoken. Paneel uit de erfgooiers-schildering van Eppo Doeve. Foto A. Bonebakker.

betrof het bovendien twee gebieden, die beide aan de graaf behoorden. Zo gelukte het hierover een minnelijke schikking tot stand te brengen. In 1350 ging het tussen de graaf en de bisschop van Utrecht. Na uitvoerige onderhandelingen heeft tenslotte het zwaard de beslissing gebracht.

5.7 Naarden

In deze periode heeft Naarden zich in velerlei opzicht krachtig kunnen ontwikkelen. Daarbij geholpen door het grafelijk bestuur, maar ongetwijfeld ook door dat van de stad Amsterdam. De ramp van 1350 is in dit opzicht slechts tijdelijk van invloed geweest. Zonder bedoeld oorlogsgeweld zou de verplaatsing trouwens vermoedelijk ook nodig geweest zijn vanwege het opdringen van de zee. Reeds in 1325 was een de stad beschermende dijk doorgebroken. Die kon destijds echter nog hersteld worden. Dit maakt het echter wel begrijpelijk, dat de stad niet op de oude plek herbouwd is.

Op de groeiende betekenis van het verkeer tussen Amsterdam en het oosten heb ik hierboven al gewezen. En tevens het strategisch belang van Naarden in dat verband.

In 1305-1307, onder het bewind van Utrecht, was Vreeland de zetel van de baljuw en het verdere bestuur. Indien dat gedurende dat bewind zo gebleven is, zal Naarden eerst ná 1307 die plaats ten dele hebben kunnen innemen. Wel lijkt het waarschijnlijk dat het weldra daarna tot stad verheven werd (wat in ieder geval vóór 1337 gebeurd is). Omdat het bijbehorende achterland maar arm was, en om de stad een betere economische achtergrond te verschaffen zal men toen bevorderd hebben, dat er zich industrie vestigde. Meer speciaal de weverij van wollen lakens. Wanneer dat gebeurd is, is niet bekend. Perk was van mening: al vóór 1350, maar heeft zijn bronnen daarvoor niet genoemd. In ieder geval heeft deze industrie zich metertijd gunstig ontwikkeld. De bloeitijd viel in de 15e eeuw, toen Naarden zijn producten tot achter in de Oostzee wist uit te voeren een prestatie, die in ons land alleen door Leiden geëvenaard (en overtroffen) werd.

De economische basis is indertijd mede versterkt door de toekenning van het recht van visstapel. Alle in het zuidelijk deel van de Zuiderzee gevangen vis moest volgens een besluit van 1312 te Naarden ter markt gebracht worden. Ongetwijfeld bezat de stad zelf toen ook een vissersvloot. Daarvan was echter omstreeks 1500 geen spoor meer over. Andere zeeplaatzen moeten intussen Naarden op dat punt overvleugeld hebben.

Dit brengt mij op een ander punt. Al vroeg zal ook in deze

streek de behoefte gevoeld zijn aan het gebruik van algemeen erkende maatsystemen. Nu komt op een kaart uit het midden van de 17e eeuw van het gebied tussen de Vecht en het Gooi een schaal voor getiteld: "Goyser, Muyder ende Weesper maat". De naam Naarden treffen we daarbij niet aan, hoewel de plaats (evenals Muiden en Weesp) wel schematisch aan de rand van de tekening is aangegeven. Zou dit erop wijzen, dat die maat indertijd in één van de Vechtsteden is ingesteld en vervolgens ook op het Gooi toegepast is? Muiden was als stad in ieder geval ouder dan Naarden en lange tijd economisch belangrijker. In verband met de herbouw in 1350 van Naarden valt op te merken, dat de plaats ervan mede bepaald zal zijn door de gunstige strategische ligging, namelijk op het punt waar de zeedijk - aanvankelijk de enige begaanbare weg - aansluit bij de hoge gronden. De vestiging daar was mogelijk, omdat het terrein - waarschijnlijk als enige - nog geheel wildernis en dus niemandsland was. Dat Bussum mede verhuisd is, lijkt mij te wijzen op een zeker functioneel verband tussen beide plaatsen. De aard daarvan blijft echter duister.

Wat het bestuur betreft bepaal ik mij hier tot enkele algemene opmerkingen. Met de verheffing tot stad kreeg men daar nieuwe bevoegdheden en kon men beschikken over een staf van deskundigen op verschillend gebied. Dit bracht een versterking van de machtspositie met zich mede en een verscherping van de tegenstelling tegenover de dorpen. Het zou niet reëel zijn te verwachten dat daarvan geen gebruik gemaakt zou zijn. En lang niet altijd binnen redelijke grenzen. Hiervan zouden vele voorbeelden te geven zijn. Ik bepaal mij tot Naardens positie binnen de marke. Wij beschikken ter zake over geen enkel gegeven van vóór de verheffing tot stad. De bosbrief van 1365 is het eerste stuk. Het lijkt mij aannemelijk te veronderstellen, dat aanvankelijk iedere nederzetting gelijkge-rechtigd was, of naar evenredigheid van het aantal boeren, c.a. hun grondbezit. Uit de eerste bosbrief blijkt Naarden echter gelijk gerechtigd te zijn met alle dorpen *tezamen*. En dat is zo gebleven. Ook de schaarbrieven vertonen dat beeld, namelijk voor wat betreft het beslissingsrecht.

5.8 *Het bos*

Tenslotte nog enkele opmerkingen over de bossen. Wij hebben verondersteld, dat ca. 900 de gronden boven 5 meter boven A.P. grotendeels met bos bedekt waren. De Gooiers hebben daaringe-hakt voor hun bedrijf. Maar nieuwe aanwas is verhinderd door de schapen die er graasden. Dat betekent rooibouw. Tenslotte is zodoende alle bos verdwenen behalve het zogenaamde Gooier-

bos, gelegen in het uiterste zuiden van het Gooi. Ongetwijfeld zijn vóór 1365 wel pogingen ondernomen om de houw in het bos te regelen en zo het bos te behouden. Mogelijk hebben die eerste pogingen mede geleid tot de vorming van de markegemeenschap. Of er vóór 1365 al mondelinge overeenkomsten zijn geweest, is niet bekend, maar lijkt mij niet waarschijnlijk. De 1e bosbrief vertoont mijns inziens kenmerken van een eerste poging.

Actualiteiten

SAMENWERKING TUSSEN DE VERENIGING VAN VRIENDEN VAN HET GOOI EN DE STICHTING TUSSEN VECHT EN EEM

Tussen de besturen van de Vereniging van Vrienden van het Gooi en de Stichting Tussen Vecht en Eem vinden sedert enige tijd besprekingen plaats over de mogelijkheden tot samenwerking. Hierover kan het volgende meegedeeld worden.

De Vereniging van Vrienden van het Gooi heeft zich van een voornamelijk op natuurhistorische belangstelling en recreatiemogelijkheden gebaseerde vereniging van sympathisanten met het Goois Natuur Reservaat, ontwikkeld tot een breder georiënteerde natuur- en landschapsbeschermingsorganisatie, nauw betrokken bij de ruimtelijke ordening in het Gooi en omstreken, die de overheid kritisch volgt, een vrijwillige natuurwacht in stand houdt, excursies en lezingen organiseert, toegang tot gesloten terreinen verleent en o.a. wandelkaarten en een bulletin uitgeeft. De Vereniging telt ca. 4.000 leden.

De Stichting Tussen Vecht en Eem (TVE) is een samenwerkingsverband van ruim twintig lokale en regionale organisaties op historisch en aanverwant gebied. TVE geeft een kwartaaltijdschrift uit (ca. 250 blz. per jaar), organiseert lezingen, tentoonstellingen en excursies en een jaarlijkse Open Dag, verzorgt een cursus Gooise Historie, bevordert de oprichting van historische kringen en levert ondersteuning bij historisch onderzoek. TVE telt ca. 700 donateurs. Het aantal personen dat lid is van binnen TVE samenwerkende organisaties bedraagt ca. 2500.

De Vrienden en TVE hebben dus beide het Gooi als "onderwerp"; TVE vooral vanuit historisch perspectief, de Vrienden vooral met het oog op behoud van natuur-, milieu- en landschapswaarden. TVE heeft óók als doelstelling lijnen naar het heden en de toekomst te trekken, de doelstelling van de Vrienden bevat óók duidelijk verwijzingen naar het behoud van het Gooi met zijn eigen historisch gegroeid karakter.

De doelstellingen van beide organisaties achten wij dan ook zodanig verwant, dat samenwerking-met behoud van eigen identiteit- zinvol wordt geacht.

Overeenstemming is bereikt tussen de besturen dat deze samenwerking zich zal richten op het gedurende 1983 bij wijze van proef cq. als aanloop tot verdere ontwikkelingen gemeenschappelijk uitgeven van het bulletin van de Vrienden en het tijdschrift van TVE.

Naast voordelen als een groter bereik van TVE-tijdschrift en Vrienden-bulletin, een ruimere informatie aan leden en donateurs van de Vrienden en TVE, betere presentatie naar buiten en besparing op druk- en verzendkosten, zal de historische belangstelling van TVE aan waarde winnen door de inbreng van de Vrienden en omgekeerd. Verleden, heden en toekomst zijn nu eenmaal sterk met elkaar verbonden.

Zonder het verschil in achtergrond van beide organisaties te verloochenen zal in een gecombineerd tijdschrift de regio in al zijn facetten aan bod kunnen komen: historische artikelen naast actuele discussie met regelmatige verslaggeving over lopende ontwikkelingen in het Gooi in een tijdschrift met een oplage van 5.000 exemplaren. De kosten van dit gezamenlijke tijdschrift - die overigens door de gezamenlijke uitgave niet veel hoger zullen zijn dan de som van de kosten van het huidige bulletin van de Vrienden en het huidige TVE-tijdschrift - zullen door TVE en de Vrienden gezamenlijk gedragen worden. In de loop van 1983 zal via een enquête onder de leden van de Vrienden en de donateurs van TVE, bezien worden hoe het gecombineerde tijdschrift bevalt en of wijzigingen in de opzet of uitwerking wenselijk zijn.

Wij zijn ervan overtuigd dat het gezamenlijke tijdschrift, waarin voor méér lezers méér informatie over het Gooi wordt geboden, zowel bij de donateurs van TVE als bij de leden van de Vrienden, een gunstig onthaal zal vinden.

Drs. H.W.E. Dieperink
voorzitter van de Vereniging van
Vrienden van het Gooi
Mr. W.G.M. Cerutti
voorzitter van de Stichting
Tussen Vecht en Eem

DE VERENIGING VAN VRIENDEN VAN HET GOOI

De Vereniging van Vrienden van het Gooi werd in 1935 opgericht onder de naam "Vrienden van het Goois Natuurreservaat". Het Goois Natuurreservaat (G.N.R.) was in 1932 als stichting opgericht door de 6 Gooise gemeenten en door de gemeente Amsterdam, en verwierf vlak na de oprichting ruim 1500 ha. bos en hei van Stad en Lande van Gooiland (de Erfgoeiers) met het doel dit gebied tot in lengte van dagen als natuurterrein te behouden, teneinde het publiek ervan te kunnen doen genieten.

Dat ook Amsterdam deelnam is begrijpelijk als men bedenkt dat de Amsterdamse bevolking behoefte aan openlucht recreatie had - hoewel dat woord destijds nog niet was uitgevonden - in een tijd dat vermaak aan het zandvoortse strand meer in aanmerking kwam dan aan de middellandse zee-kusten.

De Vereniging beschouwde het in de beginperiode o.a. tot zijn taak bekendheid te geven aan de natuurterreinen van het G.N.R., omdat deze Stichting zelf, als min of meer openbaar lichaam, dat niet deed. Maar allengs begon het door te dringen dat de resulterende recreatiedruk een omvang ging aannemen welke in strijd was met het behoud van de natuur. Bij een latere statutenwijziging werd dan ook de naam van de Vereniging veranderd in de huidige. Dit ambivalente karakter, zo schrijft de fungerend voorzitter van het G.N.R. in de onlangs onder auspiciën van de Gooivrienden verschenen boek over het Gooi- (waarover straks nog iets meer) is steeds een van de karakteristieken van het Goois Natuurreservaat gebleven. Bij de gelegenheid van die statutenwijziging werd niet alleen de naam van de Vereniging veranderd, maar ook de doelstelling. Hier dan iets over dat doel.

Voorop staat in het Gooi en het omliggend gebied de leefbaarheid en een goed milieubeheer te bevorderen. Daartoe tracht de Vereniging een ruimtelijke ordening te stimuleren waarbij wordt gelet op het behoud van stad en dorpen in het Gooi en het beschermen van het eigen karakter van het landschap, zoals dat historisch is gegroeid tot een bijzonder landelijk patroon waarin natuur en cultuur op harmonische wijze in elkaar overgaan. Dat de voor deze streek inheemse flora en fauna beschermd moeten worden vermeldt artikel 2 van de statuten wellicht ten overvloede. En de middelen om het doel te bereiken liggen voor de hand: het onderhouden van een band tussen de leden door het organiseren van excursies en bijeenkomsten;

het uitgeven en verspreiden van geschriften en afbeeldingen betrekking hebbend op het Gooi, en tenslotte- maar zeker niet het minst-het zo nodig voeren van actie of steun verlenen aan andere groeperingen hiertoe.

Een paar dingen springen uit het voorgaande naar voren, maar mogen hier wellicht ten overvloede onderstreept worden.

De ontmoeting van mens en natuur in het Gooi, zoals deze in het verleden heeft plaats gevonden, heeft het karakter van de streek in belangrijke mate bepaald, en is tot goed begrip van wat ons inspireert om ons voor het behoud van het Gooise landschap in te zetten nog steeds onontbeerlijk.

Dit verleden boeit ook de Stichting Tussen Vecht en Eem, en zo heeft zich bij ons de overtuiging gevormd dat beide instellingen, misschien vanuit verschillende uitgangspunten, in wezen toch eenzelfde doel nastreven: het behoud van de waarden in het Gooi, hoe ruim die dan ook genomen mogen worden.

De Vrienden spannen zich de laatste tijd in het door hun enkele keren per jaar uitgegeven Bulletin meer inhoud van algemene aard te geven. Het tijdschrift immers is het middel bij uitstek om alle leden te bereiken en een band te vormen. Het geven van informatie blijft hierbij voorop staan. Informatie over de werkzaamheden van het bestuur- het volgen van de bestemmingsplannen, het signaleren van de bedreigingen van het Gooi, het inbrengen van bezwaren en zonodig het instellen van een beroep. Naast informatie over al die nuttige en onontbeerlijke activiteiten wil het bestuur meer bieden in de vorm van artikelen over flora en fauna, over cultuur en geschiedenis, over natuurbelieven, al dan niet in het Gooi. In één woord over alles wat een typisch Goois tijdschrift interessant kan maken. Ook hier is het dat naar onze overtuiging dat T.V.E. en de Vrienden elkaar ontmoeten en kunnen aanvullen.

Zeiden wij zojuist dat het tijdschrift het middel bij uitstek is om de band tussen de leden te vormen, de algemene ledenvergaderingen zijn dat kennelijk niet! Zeker, ze worden redelijk bezocht, of eigenlijk ook weer niet, als men bedenkt dat een opkomst van hooguit 2% van de leden niet ongewoon is. Het bestuur troost zich maar met de gedachte dat de zwijgende meerderheid dan kennelijk niet ontevreden met de gang van zaken is! In meer belangstelling verheugen zich gelukkig de in ieder voorjaar, dank zij de welwillendheid van Natuurmonumenten, door de vereniging georganiseerde roeitochten op de Naardermeer.

En wat heeft de Vereniging van Vrienden in zijn bestaan nu wel bereikt, zult U wellicht vragen? Meer niet dan wel, moet vermoedelijk het antwoord zijn. Maar toch ook wel het een en ander dat de moeite waard is om even te vermelden.

Paradepaardje blijft misschien wel het niet doorgaan van de weg door het Bikbergerbos; voorts bijvereen de Vrienden zich voor de versnelde aanleg en het geschiktmaken voor regionaal verkeer van Rijksweg 27. Maar het zijn vooral ook de kleine dingen, welke niet zo opvallen, doch die toch invloed ten goede kunnen hebben. Zo hielp de Vereniging het G.N.R. niet zo lang geleden met de aankoop van een verwaarloosd stukje natuurterrein achter Zonnestraal, terwijl destijds de Vrienden de borden bij de ruiterpaden voor hun rekening namen. En zelfs als bezwaren tegen gemeentelijke plannen niet gehonoreerd worden of beroepen door G.S. worden afgewezen of slechts gedeeltelijk als gegrond erkend, kunnen de suggesties van de Vereniging toch een nuttige invloed hebben!

Tweemaal, in 1959 en 1980, organiseerden de Vrienden een Gooicongres, ter stimulering van de gedachtevorming over het behoud van het Gooi. Uit het eerste congres kwam uiteindelijk het Gewest voort, eerst het Gewest Gooiland, later uitgebreid met drie gemeenten in de Vechtstreek, het Gewest Gooi en Vechtstreek.

De Vereniging werkte steeds mee aan uitgaven van wandel- en fietskaarten voor het Gooi, terwijl de laatste uitgave een iets ruimere opzet vertoont en de "groene kaart" van het Gooi gedoopt is.

En tenslotte kwam, eerder in dit jaar, onder auspiciën van de Vrienden een boek gereed "Het Gooi, bekeken en besproken", dat veel actueel fotomateriaal bevat, maar vooral wat wil laten blijken van het waarom van ons streven.

Dit streven dan zal er op gericht blijven voor het behoud van het Gooi te vechten. De herziening van het zo belangrijke Streekplan voor het Gooi, dat door de Provincie in 1972 al werd herzien en nu in 1982 weer aan herziening toe is, of liever hernieuwing, staat daarbij voorop.

De hele Gooimeerkust, een nog steeds prachtig gebied, dat hier en daar zelfs uitermate belangrijk wordt b.v. door vogelkolonies die zich ter plaatse ontwikkelen, wordt bedreigd, o. a. door sportactiviteiten, moet zo veel mogelijk veilig gesteld worden. In één woord: er is ontzaglijk veel werk aan de winkel. Dat vele werk kan lichter worden als er meer aan mee doen. Een groter aantal leden is daarbij alleen maar een voordeel!

Drs. H. W. E. Dieperink
voorzitter van de Vereniging van
Vrienden van het Gooi

SUCCESVOLLE JAARDAG VAN TVE IN WEESP

De Jaardag - waarvan het ochtendprogramma zich afspeelde in het fraaie stadhuis van Weesp - werd geopend door burgemeester H.J. Over de Linden, die in zijn openingswoord een korte schets gaf van de geschiedenis van Weesp en het belang van het historisch perspectief bij het in beeld krijgen van heden en toekomst benadrukte. Aan de heer Jac. Salomons werd door de burgemeester de erepenning van de stad Weesp met bijbehorende oorkonde uitgereikt, hem verleend door het gemeentebestuur vanwege zijn verdiensten voor Weesp op politiek, journalistiek en historisch gebied.

De Jaarvergadering van TVE werd bijgewoond door een ruime meerderheid van de leden van het Algemeen Bestuur van TVE, door burgemeester en mevrouw Over de Linden, door burgemeester Kastein van Naarden en echtgenote, door diverse gemeenteraadsleden van Weesp, door gewestbestuurder C.G. Scheltema en door ca. 100 TVE-donateurs en overige belangstellenden.

In zijn welkomstwoord dankte TVE-voorzitter Cerutti het gemeentebestuur van Weesp voor de subsidie t.b.v. de TVE-publicatie "Weesp in historisch perspectief" en voor de op de Jaardag verleende gastvrijheid. Dank sprak hij ook uit aan de Historische Kring Weesp, die tezamen met TVE de Jaardag organiseerde en dit jaar zijn eerste lustrum viert.

Het jaarverslag 1981 en de begroting 1982 werden goedgekeurd; de kascommissie gaf verslag van haar positieve controle van de boeken.

De volgende bestuursmutaties werden aanvaard:

Ing. M.J.M. Heyne treedt af als secretaris; hij wordt opgevolgd door mr. D.C.J. Bakker. De heer R. de Poel zal terugtreden als lid van het Algemeen en Dagelijks Bestuur. Mevr. drs. E.J.C. Raassen-Kruimel zal in het A.B. de HK Laren tegenwoordigen i.p.v. de heer K. Kool die als penningmeester zal aanblijven. De heer H.A.W. Kwak treedt aan als lid van het A.B. en D.B. en als voorzitter van de Activiteitencommissie.

Vertegenwoordigers van elf van de binnen TVE samenwerkende organisaties hielden vervolgens een korte presentatie over de

activiteiten en plannen van hun organisatie. (HK Weesp, HK Laren, HK Eemnes, HK Huizen, Stichting Vrienden van de Vesting Naarden, Archeologische Werkgemeenschap Nederland afd. Naerdincklant, Hilversumse HK Albertus Perk, Dudok-Stichting, Singer-museum, Vereniging Curtevenne en de Stichting Oud-Muiderberg).

Vervolgens vond de aanbidding plaats van het eerste exemplaar van het boek "Weesper molens", geschreven door mevr. G.S. Koeman-Poel.

Na het ochtendprogramma werd gezamenlijk in het stadhuis een door de gemeente aangeboden aperitief gebruikt. Terwijl mevr. Over de Linden-Haasbroek het carillon van de Laurenskerk bespeelde werd naar de Tapperij gewandeld waar met ca. 90 personen een uitstekende lunch werd genuttigd, gevolgd door een rondwandeling - onder deskundige leiding - langs historische plekjes in Weesp. Vervolgens hield de Weesper architect Ton Stork een boeiende inleiding over het stadhuis van Weesp, in de Raadzaal van dit monument.

Daarna bezochten velen het gemeente-museum waar door TVE een speciale tentoonstelling was ingericht van een collectie middeleeuwse handschriften en boeken, afkomstig uit Weesp; deze expositie kreeg veel belangstelling en waardering.

De dag werd afgesloten met een bezoek aan de middeleeuwse Laurenskerk waar de heer P. Krolis een inleiding verzorgde over de historie van de kerk en de organist, de heer J. Breyer een orgelconcert op het bekende Bätzorgel hield. Al met al een zeer geslaagde, zonovergoten dag, interessant én gezellig. De TVE-Jaardag zal volgend jaar in Bussum gehouden worden.

STREEKARCHIEF

In het eerste nummer van TVE van dit jaar noemde ik de ellende rond het streekarchief een Peyton Place van Gooise bestuurlijke onmacht, waarvan - helaas - nog heel wat vervolgaflleveringen zouden komen.

Rond de jaarwisseling zond TVE aan de 9 betrokken gemeenteraden en alle 175 (!) raadsleden van die gemeenten individueel een uitvoerige brief met het laatste TVE-nummer van vorig jaar waarin alle argumenten voor een streekarchief op een rij werden gezet en een krachtig pleidooi - voor de zoveelste keer - werd gehouden voor het streekarchief.

Tot op heden hebben slechts enkele gemeenten gereageerd. De

gemeenteraad van Laren berichtte TVE dat men bereid bleef aandacht te besteden aan het zoeken naar een oplossing, maar dat werd betwijfeld of "met het oog op de financiële consequenties in de huidige omstandigheden een streekarchief mogelijk moet worden geacht". De Raad van de gemeente Nederhorst den Berg reageerde veel positiever. Daar werd een motie aangenomen waarin de intentie werd uitgesproken dat een streekarchief binnen redelijke financiële grenzen nagestreefd dient te worden. Ondanks zeer veel aandacht die de fractie van de PSP aan e.e.a. gaf, besloot Bussum, onder handhaving van haar negatieve standpunt m.b.t. het streekarchief, verder ook geen initiatieven terzake meer te ontwikkelen. Ook de provincie Noord-Holland heeft zich over het Goois streekarchief uitgesproken en wel in zeer positieve zin, in antwoord op vragen van het lid van provinciale staten Korzelijs. Helaas ontbreekt het de provincie aan machtsmiddelen om de Gooise gemeenten tot andere gedachten te brengen.

Inmiddels is TVE een overleg gestart met de gemeente Hilversum om, tezamen met de provinciaal archiefinspecteur alternatieven te onderzoeken waarbij mogelijk Hilversum archieven van enkele tot alle Gooise gemeenten in bruikleen ter beheer zou ontvangen. Ook dit overleg vordert overigens slechts langzaam.

Het Dagelijks Bestuur van TVE heeft inmiddels de Raad van de diverse Gooise gemeenten die nog niet gereageerd hebben, gerappelleerd. Mocht een antwoord binnen redelijke termijn niet ontvangen worden dan zullen krachtiger stappen genomen worden. Ik acht het zo langzamerhand uiterst beschamend dat het Gooi -als vrijwel enige regio in Nederland - absoluut niet in staat blijkt tot enige overeenstemming te komen over samenwerking op het gebied van archiefzorg.

Overwogen wordt om de minister van CRM, de algemeen rijksarchivaris en provinciale staten te verzoeken stappen te ondernemen.

TVE heeft inmiddels rechtskundig advies gevraagd over de mogelijkheden tot juridische stappen tegen een of meer nog nader te bepalen Gooise gemeenten die in strijd met hun plicht - zoals neergelegd in artikel 23 van de Archiefwet - schromelijk nalatig zijn in de zorg voor hun gemeentearchief. Ook wordt overwogen aan gedeputeerde staten van Noord-Holland te verzoeken gebruik te maken van hun bevoegdheid zoals neergelegd in artikel 28 van de Archiefwet waarin de mogelijkheid wordt geopend dat archieven van gemeenten die niet aan de plicht tot zorg voor hun archief voldoen, uit die gemeente worden wegge-

gehaald en overgebracht naar het rijksarchief in de provincie.
De maat is voor TVE nu onderhand vol!

C.

STAD EN LANDE VAN GOOILAND DEFINITIEF OPGEHEVEN

Op 16 april j.l. heeft de laatste bestuursvergadering van de Vereniging Stad en Lande van Gooiland plaatsgevonden in de burgerzaal van het Stadhuis van de oude Gooise hoofdstad Naarden. Eerder was al op 28 april 1979 tijdens een bijeenkomst in de Grote Kerk te Naarden op waardige wijze van het erfgooiers-instituut afscheid genomen.

Aan de 5041 erfgooiers is op 8 juni een slotuitkering van f 444,-- per lid betaalbaar gesteld. Aan de bestuursleden zullen nog de notulen van de laatste vergadering worden toegezonden en het laatste accountantsrapport en dan is het echt afgelopen.

De Vereniging laat echter toch in zekere zin een opvolger na: de Stad en Lande Stichting. Deze Stichting - op 1 november 1977 opgericht - is eigenaar van het archief van de erfgooiers en van andere roerende zaken uit de erfgooiers-erfenis. Deze Stichting heeft inmiddels besloten een "Emile Ludenfonds" in te stellen (genoemd naar de eerste voorzitter van de Vereniging) waaruit een jaarlijkse prijs betaald zal worden, toe te kennen aan personen die zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt "in relatie tot de historie en de traditie van het erfgooiersschap". Wij achten dit een aardig initiatief dat goed past binnen de doelstelling van de Stichting: "het levend houden van de geest van Stad en Lande van Gooiland".

Inmiddels is op 3 juni j.l. ook de Vereniging "Macht door Recht" opgeheven. Deze vereniging werd in de jaren twintig opgericht om belangen van niet-scharende erfgooiers te behartigen en heeft veel invloed gehad op het wel en wee van de Vereniging Stad en Lande.

En zo is dan definitief het doek gevallen over de roemruchte Erfgooiers.

HISTORISCHE KRING BLARICUM OPRICHT

Op 14 mei j.l. vond in De Oude Tak in Blaricum een bijeenkomst plaats om te komen tot de oprichting van een lokale historische kring. Een voorbereidingscommissie bestaande uit vele dorpelingen had het initiatief tot deze avond genomen. Zo'n 40 mensen waren aanwezig. TVE was vertegenwoordigd door het voltallige Dagelijks Bestuur. In een inleiding schetste voorzit-

ter A. van Keulen het bestaansrecht van een historische kring in Blaricum waarna TVE-voorzitter Cerutti een nader pleidooi hield om tot oprichting van zo'n kring te komen. Daarna werd gediscussieerd over de wijze waarop de kring zou kunnen gaan functioneren, werkgroepen etc..

Na een geanimeerde avond gaven alle aanwezigen zich als lid op, zodat de oprichting van de Historische Kring Blaricum een feit was en kon starten met ca. 45 leden.

De HK zal een vereniging worden; contributie f 15,-- per jaar. Er zijn reeds enkele werkgroepen gevormd n.l. over dialecten, klederdrachten, toponomie (namen van percelen, straten enz.), afbeeldingen van Blaricum, oude gereedschappen en boerderijen. Begin oktober zal een eerste ledenvergadering worden gehouden, met een lezing over het Blaricums dialect.

Het voorlopig bestuur wordt gevormd door de commissie van voorbereiding (voorzitter: A. van Keulen, secretaris: G.Th. Adema)

Men kan zich voor de HK Blaricum opgeven bij de secretaris, Schapendrift 9, 1261 HK Blaricum, tel. 02153-15051. (men lette op de postcodeletters van de secretaris; is dit toeval?)

De HK Blaricum heeft inmiddels van TVE een uitnodiging ontvangen zitting te nemen in het Algemeen Bestuur van TVE.

TVE feliciteert Blaricum met de oprichting van een historische kring en wenst de kring veel succes.



1899. De erfgooiër Harmen Vos schoot een haas. Hij achtte dit zijn goed recht, hoewel de jacht op de gemene gronden door het bestuur was verpacht aan koningin-moeder Emma. Hiermee begon een jarenlange strijd om de rechten van de erfgooiërs die eerst in 1912 beslist werd door de invoering van een speciale Erfgooiërs wet. Paneel uit de erfgooiërschildering van Eppo Doeve. Foto A. Bonebakker.

ERFGOOIERS-SCHILDERING VAN EPPO DOEVE

Al jarenlang worden door allerlei mensen pogingen ondernomen deze schilderijen te laten opknappen en er een waardige plaats voor te vinden.

In het eerste TVE-nummer van dit jaar schreven wij hier uitvoerig over. Daar de schilderijen (22 panelen, totaal 50 meter lang) eigendom van de gemeente Laren zijn, heeft TVE in juni 1981 zich schriftelijk tot B & W van Laren gewend met het verzoek geld beschikbaar te stellen om de schilderijen op te knappen en om uit te zien naar een geschikte plaats in het Gooi. Na ongeveer acht maanden werd een antwoord ontvangen. Tot verrassing van TVE bleek de gemeente Laren reeds lang in gesprek met de Stad en Lande Stichting die belangstelling had getoond de schilderijen in eigendom te ontvangen! Daar Laren reeds toezegging had gedaan aan de Stad en Lande Stichting, diende TVE zich maar over e.e.a. met deze Stichting in verbinding te stellen. Kort daarop bleek de Stichting aan de Vereniging Stad en Lande om een subsidie van f 5.000,-- te hebben gevraagd om deze schilderijen te kunnen restaureren. Hierover moest beslist worden op de laatste vergadering van de Erfgooiers. Na veel gebakkelij, die deze laatste vergadering ontsierde, maar wel typerend is voor het uiterst op de penning zijn van veel erfgooiers, werd deze subsidie toegestaan door de uitkering van iedere erfgooiër met f 1,-- te verlagen.

Het is TVE onduidelijk wie nu eigenaar is van de schilderijen van Doeve; aangenomen mag worden dat de gemeenteraad van Laren aan overdracht van de schilderijen nog haar goedkeuring moet hechten. Onduidelijk is ook of - na de overdracht van de schilderijen - de Stad en Lande Stichting inderdaad tot restauratie zal overgaan. Immers, opknappen heeft weinig zin als niet een bestemming voor de schilderijen gevonden is en waar vind je in het Gooi een plek waar totaal 50 meter schilderijen van 2,50 meter hoog permanent geëxposeerd kunnen worden? In Laren zelf is men aan het kijken (Singer?), Naarden heeft al gesuggereerd dat het nieuwe stadskantoor misschien mogelijkheden biedt, in Hilversum is het idee geopperd om ze in de historische afdeling van de Vaart te plaatsen, wanneer deze afdeling - en dat zijn nog vagere ideeën - naar de 1e verdieping van het misschien ooit vrijkomende station overgebracht zou worden.

Uiteraard gaat het TVE om de zaak zelf; juist daarom heeft TVE indertijd een officieel verzoek aan Laren gedaan met afschrift aan alle betrokkenen. Zonder TVE echter te informeren gaan

Laren en de Stad en Lande Stichting vervolgens aan het onderhandelen en allerlei ideeën worden door derden gelanceerd, zonder dat van enige coördinatie sprake is. TVE betreurt dit, temeer omdat e.e.a. de zaak geen goed zal doen. Helaas komt dit soort ongecoördineerd optreden in het Gooi veel voor, ook op historisch en aanverwant gebied; men denke aan zaken als het streekarchief, streekmuseum, de uitgave van diverse publicaties, architectuur-onderzoeken enz.. Op de grote tentoonstelling van werken van Eppo Doeve, die recent in het Singermuseum is gehouden, was zelfs niet één paneel van de erfgooiers-schildering te zien; in het boek dat over Eppo Doeve is verschenen staat de schildering zelfs niet vermeld. Jammer!

Wij hopen in een volgend nummer meer en positiever over de schilderijen van Eppo Doeve te kunnen melden.

C.

MEDEDELINGEN VAN DE AANGESLOTEN KRINGEN

HK Baarn

Zaterdag 18 september 1982. Excursie langs de Eem. Start: 13.30 uur vanaf de Brink te Baarn; per fiets of per auto, naar keuze van de deelnemer. Een ideale gelegenheid voor TVE-ers om de oostelijke grens van "hun" gebied te aanschouwen. Opgaven: vóór 11 september bij de heer B. Braat, 02154-12523.

Donderdag 14 oktober 1982. Lezing Middeleeuwse dorpskerken in Noord-Nederland, door Hans Brinkhorst. Aanvang 20.00 uur in het Nicolaas-gebouw te Baarn.

HK Eemnes

Maandag 27 september 1982. Lezing met dia's door Jan Out over de R.K.-kerk aan de Wakkerendijk. De collectie bidprentjes van de HK Eemnes zal aanwezig zijn. Plaats: Gebouw "De Waker" naast de R.K.-kerk. Aanvang: 20.00 uur.

Nader vast te stellen in oktober: Excursie naar oude dorpskern van Soest; bezoek aan oudheidkamer. In samenwerking met HK Soest. Nadere inlichtingen: Mevr. Bertie van Wijk-Blom; 02153-14689.

AWN, afdeling Naerdincklant

8 September: Lezing dr. J. de Vos; De aapmens en zijn ontdekker Prof. Dubois.

13 Oktober: Lezing door de heer S. Pos: Het Huis te Loosdrecht. Inlichtingen over plaatsen en tijden: 035-44597.

Laren

Door het architectenbureau G. van der Pol te Hilversum is in 1978, in opdracht van de gemeente, een onderzoek gedaan naar monumenten en jongere architectuur in Laren. Het resultaat van dit onderzoek is een rapport getiteld: "Inventarisatie van waardevolle gebouwen en omgevingen in Laren NH". Dit werd in 1979 aan de gemeente aangeboden maar is nog niet door de Raad aanvaard. Deze studie zal - bijgewerkt en voorzien van een inleiding - in boekvorm verschijnen op initiatief van het Larens Feestweekcomité. Het boek (prijs f 25,--) zal voor het eerst verkrijgbaar zijn op een door de gemeente te organiseren avond over monumenten in Laren, te houden in het Singer-museum op 22 september a.s..

Wij hopen dat deze publicatie bij het gemeentebestuur en de bevolking de aandacht zal krijgen die deze verdient en de basis zal vormen van een te ontwikkelen gemeentelijk monumentenbeleid.

's-Graveland

De Stichting Curtevenne heeft vrijwel afgerond een inventarisatie van waardevolle panden in 's-Graveland, Ankeveen en Kortenhoef. Enige honderden schitterende foto's van Evert Boeve zijn hier bijeengebracht. De inventarisatie zal - nadat van alle panden een korte beschrijving zal zijn opgenomen - aan het gemeentebestuur van 's-Graveland aangeboden worden. Curtevenne heeft hiermee voortreffelijk werk verricht. Wij hopen dat 's-Graveland met dit rapport iets zal doen. Met Curtevenne is TVE in overleg om de mogelijkheden tot uitgave in boekvorm - Gooise Historische Reeks - te bezien.

Hilversum

Onlangs is in Hilversum een rapport gereedgekomen, opgesteld door het Stedebouwkundig bureau Zandvoort, over architectuur in Hilversum. Het is een omvangrijke studie geworden van 450 pagina's. TVE is bij de voorbereiding van dit rapport via een begeleidingscommissie betrokken geweest. Na het verschijnen - over enige maanden - zullen wij aan het rapport inhoudelijk uitvoerig aandacht besteden. Wij lopen daar nu niet op vooruit.

Over de wijze waarop het rapport gepresenteerd zal gaan worden aan het publiek, zijn wij allerminst tevreden. Hoewel o.a.

TVE herhaaldelijk heeft aangedrongen op een flinke oplage zodat in Hilversum velen het boek zouden kunnen aanschaffen en zo echte inspraak en discussie mogelijk zou zijn, hebben B & W, na veel ambtelijk gestoei, recent besloten dat de studie in een zeer beperkte oplage zal verschijnen: er zullen in beginsel slechts 290 exemplaren ter beschikking van de burgerij komen (te koop voor ca. f 25,--). En dat voor een stad van ruim 90.000 inwoners! TVE heeft diverse serieuze alternatieven uitgewerkt en voorgesteld, maar dat mocht niet baten. De oplage van het TVE-nummer over Weesp van 1.750 exemplaren is inmiddels - na 3 maanden - uitverkocht; de gemeente Hilversum durft na een onderzoek dat ruim f 150.000,-- gekost heeft, niet eens de resultaten op redelijke schaal te publiceren, bang dat daarop enig verlies geleden zal worden! Een misser van de eerste orde, die de naam van Hilversum als stad die iets aan zijn gebouwde omgeving wil doen, geen goed zal doen. Wij komen op e.e.a. terug.

C.

CURSUS GOOISE HISTORIE 1982

Het blijkt dat voor de eerste cursus die de Activiteiten Commissie van TVE heeft opgezet veel belangstelling bestaat. Maar liefst 60 personen verspreid over de hele regio hebben zich opgegeven als deelnemer.

Het ligt in de verwachting dat deze actief geïnteresseerden gedurende het verloop van de cursus gemeenschappelijke punten van belangstelling zullen ontdekken. Hopelijk zullen de te verwachten samenwerkingsverbanden in toenemende mate vrucht dragen.

Zoals overal elders in den lande is de toenemende interesse voor vele aspecten van het streekeigene verheugend. Bovendien lijkt het aantal onderwerpen door een breder georiënteerde belangstelling die o.a. zich richt op zaken als het recente verleden en milieuzaken, toe te nemen.

Wij zullen U in de komende nummers op de hoogte houden van het verloop van de cursus en de resultaten.

Suggesties ook van niet-deelnemers blijven welkom.

LITERATUUR

Overzicht van nieuwe uitgaven, samengesteld door F. Renou
Nieuwe Bussumerweg 83a, 1272 CE Huizen

De met * gemerkte uitgaven zijn bij de boekhandel te verkrijgen.

Archieven in Amsterdam, Alphen a.d. Rijn, 1981, f 20,50. *

Archieven in Noord-Holland, Alphen a.d. Rijn, 1981, f 25,50. *

Ditmarsch, J.N. van, Sint Vitus aan het Melkpad, rustpunt aan de weg, Hilversum, 1981, 12 blz. met afb.

Doe-het-zelf wandeling, landgoed De Beek, uitg. afd. Gooie.o. Instituut voor natuurbeschermingseducatie, 15 blz. met afb. 1982, f 3,50 (mevr. D. Hagen, Hollands End 69, Ankeveen).

Gids langs de Gooische Stoomtramlijn. Herdruk naar de oorspronkelijke uitgave van 1882 van J. Heek, 30 blz. met kaartje, Laren 1982 (Theo Bitter en Drukteam) f 4,50.

Henrichs, Hendrik. De synagoge van Naarden 1730-1935, Amstelveen 1982, f 21,50. *

Hengel S.J.H. van, Vroeg Golf. 450 Jaar ontwikkeling van een sport, 1250-1700. Artikel in Holland 14e jrg. no. 1, febr. 1982 blz. 16-41. Hierin ook gegevens over de beoefening van deze sport in Naarden, Muiderberg en Muiden.

Hooijer-Bruins, Keetje, Dominees-dochter in 's-Graveland-Dooneesvrouw in Zaltbommel. Ingeleid en toegelicht door D. Bruis. Zaltbommel 1982, 267 blz. met afb., f 85,--. *

Nota Provinciaal beleid landgoederen, Noord-Holland 1981, 44 blz. met kaarten en afb.. Beschrijft in een kort overzicht zowel de particuliere als de landgoederen van de overheid, o.a. in het Gooi, f 10,--, verkrijgbaar bij de provincie.

Het ontstaan van vaarwegen in het Gooi en de geschiedenis van het Hilversums kanaal met de schutsluis het Hemeltje en de Hilversumse haven, uitg. Publieke Werken Gem. Hilversum

- 1980, 104 blz. met afb., verkrijgbaar bij de Vaart, Hilversum, f 65,--.
- Stilma, Bert. Wie was Jan Amos Comenius (1592-1670) Naarden 1982, 28 blz. met afb., f 7,--. *
- Van school tot scholengemeenschap. Twee perioden uit de geschiedenis van het Alberdingk Thijm College te Hilversum 1921-1981, Hilversum 1981. Jubileumboek uitgegeven ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan, 205 blz. met afb..
- Vesting. Vier eeuwen vestingbouw in Nederland. Uitg. in samenwerking met de Stichting Menno van Coehoorn, 1982, 200 blz. met afb., f 19,--.
- Vrankrijker, dr. A.C.J. de en Renou, F. redactie, Bonnebaker, A., foto's, Het Gooi bekeken en besproken, 124 blz. met afb., Bussum 1982. Uitgegeven onder auspiciën van de Vereniging van Vrienden van het Gooi, f 35,--. *
- Versteeg, Dick. "Larinees" Benninga pleit voor schapen bij heidebeheer op Gooise Heide, art. in Noord-Holland dec/jan '82, 1e jrg. no. 6 blz. 34-37 met afb..
- Verwoest, Pleun. Zonnestraal als eerste jong monument voorlopig beschermd, art. in Wonen-TABK 2/82 jan. '82, blz. 3-4, met afb..
- Museumboek voor Noord-Holland, Fries Berkhout en Herman Pabbruwe, 1982, 127 blz met afb. Bosch en Keuning nv, Baarn f 15.-- *

R. Borman

Van Flevomeer tot IJsselmeer

Dit bijzonder goed verzorgde boek verhaalt over de mensen die er woonden, hun bedrijvigheden en gewoonten: het kijkt terug tot in het verre archeologische verleden en blikst vooruit tot aan de voltooiing van nieuwe steden zoals Lelystad en Almere.

Gebonden uitgave met stofomslag. 254 bz, ruim 200 illustraties. 49,-



Noortje de Roy van Zuydewijn

Verschanste schoonheid, Historische verdedigingswerken in Nederland

Een verrassende ontdekkingstocht langs wallen, torens, poorten, grachten en Kazematten. Uitvoerig worden alle belangrijke vestingsteden zoals Naarden, Amersfoort, Zutphen e.d. behandeld. Naast informatie over bouwstijlen ook over belegeringen, verwoestingen en restauraties.

Gebonden, 160 blz. Vele foto's en kaartjes. 29,50

Boekhandel LOS
Nassaulaan 33
tel. 14239 en 17678
Bussum



Boekhandel De Ark
Nieuwstad 28
tel. 12576
Weesp



ANTIQUARIAAT H. POOLMAN

BOEKEN EN PRENTEN

uitgeverij

erkende boekhandel

Brochure-reeks 'Gooi en Vecht'

H. Schaftenaar e.a., Om de fundamenten van een kasteel (Vreeland)

H. Poolman, Gevelstenen in de Vesting Naarden

H. Poolman, Ordonantien, Keuren en Statuten der stad Naarden

P. de Raadt, Het Naardermeer

Jac. Salomons, De geschiedenis van een chocoladefabriek (Weesp)

K. Sierksma, Met wapen en vlag tussen Vecht en Eem

Gooi en Vechtstreek in vertellingen (I)

B. Stilma, Kinderarbeid in Hilversum in de 19e eeuw

B. Stilma, Comenius.

A.C.J. de Vrankrijker, Kinderspelen in 't Gooi (f 19,90)

J.A. Versteeg, De oude straatnamen van Naarden (f 7,-)

de verkoopprijs per deeltje bedraagt **f 6,50**

Telefoon 02159 - 40366

Kloosterstraat 20, 1411 RT NAARDEN

WIJNBOUTIQUE



BISTRO



**NIEUWE HAVEN 33
VESTING NAARDEN**

Dagelijks geopend van 15-24 uur. Telefoon 02159 - 42990



- * algemene boekhandel op de begane grond
- * buitenlandse afdeling en modern antiquariaat
(onze voordeelboeken) op de eerste etage.

bussumse boekhandel b.v.

1404 CD vlietlaan 68 - tel. 15313







